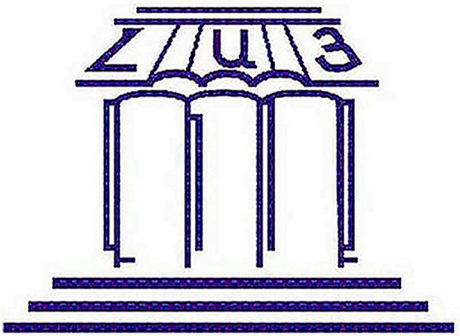

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

16821

Մ. ՇՈՒԼՄԱՆ

ՀԱՄԱԿԱ [Բ]
XVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ
ԱԶԳԱՑԻՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

ՊԵՏՀՐԱՏ 1931 ԵՐԵՎԱՆ

15.07.2013

323.1(47)
Շ-85

26 SEP 2006
15 JAN 2010

Մ. ՇՈՒԼՄԱՆ

ՀԱՄԿԿ (Բ) XVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

1107
33196

Թարգմ. Վ. Բ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ 1931

16821

ՊԵՏՀՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿ. № 1657
ԳՐԱՌԵՊ. 6430 (Բ)
ՊԱՏՎԵՐ 2826
ՏԻՐԱԺ 4000

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սղպային հարցը առանձին կետ չեր Համկկ(բ) 16-րդ համաձուամարի օրակարգում, բայց և այնպես նա նկատելի տեղ գրավեց համաձուամարի աշխատանքներում. այս հարցին մեծ ուշադրություն նվիրեց ընկ. Ստալինը կենտկոմի քաղհաչվետվության մեջ, իսկ համագումարի բանաձևում մտցվեցին մի չարք կետեր՝ դեկավարող ցուցմունքներով, մեր աղգային քաղաքականության բնագավառի վերաբերմամբ:

Բայց նախքան խոսելը այն մասին, թե ինչպես են լինի ղրվում ազգային քաղաքականության հարցերը համաձուամարում, անհրաժեշտ և համառոտ կերպով դանդ առնել մեր կուսակցության ազգային քաղաքականության էության, այդ քաղաքականության հիմնական սկղբունքների վրա:

1. *Կուսակցությունը պնդում է.*

«Կապիտալիզմի դրոհ չի կարելի վռչնչացնել ազգային (կամ ընդհանրապես բաղաքական) ճնշումը: Դրա համար անհրաժեշտ է վռչնչացնել դասակարգերը, այսինքն մատնել սոցիալիզմ» (Լենին*):

«Իմպերիալիզմը (կապիտալիզմի բարձրագույն ձևը) չի կարող դադարել ունենալ առանց քաղաքա-

*) Լենին, Ճերկերի ժողովածու, հատ. XIX, առաջին հրատ. էջ 170.

դատապրոմը կալվածատերերի և կապիտալիստների ձեռից:

Կոմունիստական կուսակցությունների համար պրոլետարական հեղափոխության չահերը վճռական դեր են խաղում ազգային մոմենտների վերաբերմամբ: Իսկ ընդհակառակը բուրժուական, մանր-բուրժուական քաղաքագետների, իդեոլոգների և կուսակցություններ համար՝ «ազգայինը բարձր է դասակարգայինից»: Նման հայացքներ քարոզելով նրանք աշխատում են խանգարել պրոլետարիատին դիտակցելու իր ընտերնացիոնալ դասակարգային չահերը, միջազգային պրոլետարական համերաշխության անհրաժեշտությունը: Միաժամանակ նման հայացքները այն մասին, թե դասակարգային մոմենտը յերկրորդական դեր է կատարում ազգային մոմենտի նկատմամբ, վորոնք ազգային մոմենտն ավելի բարձր են դասում դասակարգայինից, դրդում են բանվորներին և աուհասարակ աշխատավորներին հրաժարվել դասակարգային պայքարից, հաստատել դասակարգային խաղաղություն և համագործակցություն իրենց չահագործողների հետ՝ հանուն ինչ վոր «համազգային» չահերի, ջլատում են բանվորների ուժը և յենթարկում նրանց բուրժուազիայի ազդեցությանը:

Հանուն «ազգայինն ավելի բարձր դասակարգայինից» լոզունգի սոցիալ-դեմոկրատները (մենշևիկները) բոլոր յերկրներում կոչ էին անում ժողովրդին պաշտպանել իրենց կապիտալիստական հայրենիքը: Հանուն նույն այդ լոզունգի դերմանական և այլ սոցիալ-դեմոկրատները կոչ են անում բանվորներին գործադուլ չանել և համաձայնվել իրենց աշխատավարձի կրճատմանը:

4. Համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխության չահերը պահանջում են բանվորների միջազգային միություն, իմպերիալիստական պետությունների պրոլետարիատի դաշինքը պատերազմին և կիսատ-պատերազմին յերկրների ճնշված աշխատավորների հետ:

> «Կապիտալը միջազգային ուժ է: Նրան հաղթելու համար հարկավոր է բանվորների միջազգային դաշինք, նրանց միջազգային յեղբայրությունը:
>
> Մենք հավատացրել ենք ազգամիջյան թշնամության, ազգային հակամարտությունների, ազգային կղզիացմանը: Մենք միջազգայնականներ ենք, ինտերնացիոնալիստներ» (Լենին):

Ազգային կոմունիստական կուսակցությունների ինտերնացիոնալիզմից բնավ չի բղխում արհամարհական վերաբերմունք դեպի ազգային առանձնահատկությունները, դեպի ազգային հարցը: Ընդհակառակը, պրոլետարական հեղափոխության չահերը պահանջում են մեզանից վերացնել ազգամիջյան թշնամության և զանազան ժողովուրդների աշխատավորների միջև փոխադարձ անվստահության բոլոր արտահայտությունները:

5. Ժողովրդների թշնամությունը, նրանց հարաբերությունների մեջ փոխադարձ անվստահությունը ուղղակի հետևանք են ազգային ճնշման իմպերիալիստական քաղաքականության: Ցարական Ռուսաստանում, որինակ, ժողովուրդները բաժանված էին լիա-

կատար իրավահավասարության, վոչ լիակատար իրավատերերի և իրավազուրկների, այնտեղ մի ժողովուրդ զբաղվում եր մյուսի դեմ՝ բոլոր ազգությունների աշխատավորների հեղափոխական միասնական ճակատը ջախջախելու նպատակով: Մեզ ժառանգություն մնացած ազգամիջյան թշնամությունը վերացնելու համար հարկավոր եր առաջ վոչնչացնել ազգային ընդհանուրը և հաստատել ազգերի վոչ միայն ձևական, այլև փաստական իրավահավասարություն:

6. Ազգերի իրավահավասարությունը ճանաչվելուց բղխում և ազգերի ինքնորոշման ճանաչումը, այսինքն յուրաքանչյուր ազգի իրավունքը ըստ իր հայեցողության վորոշելու իր պետական կարգի և պետական պատկանելության հարցը: Ճանաչել ազգերի ինքնորոշումը նշանակում է ճանաչել նրա իրավունքը պետական բաժանման:

Ահա թե ինչու Համկոմկուսի (բ) ծրագիրն ասում է.

> «Նպատակ ունենալով վերացնել ճնշված յերկրների աշխատավորների անհավասարությունը դեպի այդ յերկրները ճնշող պետությունների պրոլետարիատը, անհրաժեշտ է վոչնչացնել վորևիցե ազգային խմբի բոլոր և ամեն տեսակի արտոնություններն, հաստատել ազգերի լիակատար իրավահավասարություն, ճանաչել գաղութների և իրավահավասար ազգերի իրավունքը պետական բաժանման»:

7. Ազգերի բաժանման իրավունքի ճանաչումը չի նշանակում ճանաչել բաժանումը նպատակահարմար բոլոր դեպքերում:

«Այդ իրավունքի ճանաչումը բնավ չի բացառում վո՛չ պրոպագանդը, վո՛չ ագիտացիան բաժանման դեմ, վոչ էլ բուրժուական նացիոնալիզմի մերկացումը» (Լենին):

Շահումյանին ուղղած նամակում Լենինը գրում եր*):

> «Մենք կողմնակից ենք ինքնավարության բոլոր մասերի համար, մենք կողմնակից ենք բաժանման իրավունքի (բայց վոչ բոլորի բաժանման!)... Բաժանումը յերբեք մեր ծրագիրը չի: Մենք բնավ չենք քարոզում բաժանումը: Ընդհանրապես մենք դեմ ենք բաժանման, բայց պաշտպանում ենք բաժանման իրավունքը՝ նկատի ունենալով ահ-հարյուրակային վելիկոռուսական նացիոնալիզմը, վորն այնքան փչացրել և ազգային համակեցության գործը,—վորովհետև յերբեմն ավելի սերտ կապ և լինում ազատ բաժանումից հետո !!!»:

Լենինը դեմ եր ազգերի բռնի միացման, սակայն կողմնակից եր կամավոր միացման—նրանց ինքնորոշման հիման վրա: Նա նպատակահարմար չեր գտնում խոշոր պետությունների մանրացումը, վորովհետև դա խանգարում և պրոլետարիատի պայքարին բուրժուազիայի դեմ, խանգարում և յերկրի տնտեսական աճմանը: Բաժանման մեջ նա վորոշ դեպքերում տեսնում և միացման ուղին:

---

*) Լենին, Յերկերի ժողովածու, հատ. XX, լացուցիչ առաջին հրատարակության, մասն 1, եջ 434:

«Միացումը բաժանման միջոցով մի ուղի չէ, որ պատմականորեն հաստատվեց մեր Հոկտեմբերյան հեղափոխության միջոցով»:

8. Ազգերի ինքնուրույն հավասարության, իրական հավասարություն հաստատելու համար կուսակցությունը անհրաժեշտ է համարում ոգնել յետամնաց ժողովուրդների տնտեսական և կուլտուրական վերելքին:

Կոմինտերնի ծրագրի պահանջներից մեկն է.

«Ամեն կերպ ոժանդակել առաջներում ճընշված «չրջաններին», «ծայրամասերին» և «գաղութներին» տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական աճմանը՝ նրանց սոցիալիստական վերափոխման ուղղությամբ, նպատակ ունենալով բառհղծել ամուր հիմք իրական և լիակատար ազգային հավասարության համար»:

Ահա նման քաղաքականություն է անց կացվում մեզանում՝ ԽՍՀՄ մեջ, նպաստելով ժողովուրդների խաղաղ և եղբայրական համակեցության:

Ազգային անհավասարության անչեղ և սիստեմատիկ վոչնչացումը յետամնաց ժողովուրդների տնտեսության և կուլտուրայի ուժեղ վերելքի միջոցով՝ անհրաժեշտ է վորպեսզի այդ ժողովուրդները ներդրավվեն սոցիալիստական շինարարության մեջ: Առաջավոր ժողովուրդների պրոլետարիատի ոգնությամբ յետամնաց ժողովուրդները կարող են գնալ զարգացման սոցիալիստական ուղիով, խուսափելով զարգացման կապիտալիստական ուղուց:

9. Այս ամենից բղխում են կուսակցության ազգային քաղաքականության հետևյալ գործնական խընդիրները. մի շարք դաշնակից և իմքնավար հանրապետությունների, իմքնավար շրջանների կազմությունը, ազգային ռայոնների և գյուղխորհուրդների ստեղծումը ազգային փոքրամասնությունների համար, ազգաբնակության սպասարկումը մայրենի լեզվով դպրոցներով, պետական, կոոպերատիվ ապարատով, ապարատի մեջ գլխավորապես տեղական հիմնական ազգությունների աշխատավորների ներկայացուցիչների ներգրավումը (սա կոչվում է ապարատի «ազգայնացում»), ազգային կուլտուրաների զարգացումը, «ձևով ազգային, բովանդակությամբ՝ պրոլետարական»:

Սրանք են ազգային քաղաքականության հիմնական մոմենտները: Այս քաղաքականությունն անմիջապես բղխում է պրոլետարիատի միջազգային խնդիրներից, համաչխարհային պրոլետարական հեղափոխության շահերից:

I. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻՆՉԵՎ XVI ՀԱՄԱԳՈՒՄՍԸ

ԱԶԳԵՐԻ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆՈՒՄ

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը ցայտուն որինակ տվեց այն բանի, թե ինչպես և կիրառվում գործնականում ազգերի ինքնորոշման սկզբունքը: Մենք տեսնում ենք, թե ինչպես մեզանում աստիճանաբար աճում և զարգանում ինքնավար հանրապետություններ, ինչպես և ինքնավար շրջանների թիվը, մենք տեսնում ենք, թե ինչպես այդ «բաժանումը» տանում և դեպի ՌՍՖՍՀ ժողովուրդների փոխադարձ կապի ուժեղացումը, և վոչ թե թուլացումը:

Մեր յերկրում այժմ գոյություն ունեն 7 զարգացած հանրապետություններ, 15 ինքնավար հանրապետություններ (վորոնցից 11-ը ՌՍՖՍՀ կազմում), 17 ինքնավար շրջաններ (վորոնցից 14-ը ՌՍՖՍՀ կազմում), 3 ազգային շրջաններ, տասնյակ ազգային ռայոններ և հարյուրավոր գյուղխորհուրդներ ազգային փոքրամասնությունների համար: Արտասահմանի բուրժուական մամուլը կարող է թվալ, վոր նման բաժանումները թուլացնում և խորհրդային Միությունը: Իրականում խորհրդային Միության մասերի ներքին սերտ կապը անհամեմատ ավելի ամուր է, քան վորևիցե բուրժուական պետության մեջ:

Մեր սոցիալական քաղաքականությունը ինչ վոր ժամանակվա չէ,—նա անց և կացվում գործնական կյանքում, մենք նրան հաշվի յենք առնում սոցիալիստական շինարարության գործնական աշխատանքում:

Վերցնենք այնպիսի մի փաստ, ինչպիսին և 1929 թ. վերջում Տաջիկստանի ինքնավար հանրապետության վերակազմությունը, վորպես դաշնակից հանրապետություն: Մինչ այդ, Միջին Ասիայի խորհրդային հանրապետությունների չրջանացումից հետո, Տաջիկստանը մտնում եր Ուզբեկստանի կազմի մեջ: Տաջիկ ժողովրդի պահանջով Տաջիկստանի խորհուրդների 3-ը արտակարգ համագումարն անհրաժեշտ համարեց վերակազմել Տաջիկստանը և դարձնել դաշնակից հանրապետություն: Այս վորոշումը հավանություն գտավ թե՛ Ուզբեկստանի, և թե՛ ՆՍՀՄ կենտգործկոմի կողմից: Այսպես, ներկա դեպքում կենսագործվեց ազգերի ինքնորոշման լենինյան սկզբունքը:

1924 թ., Միջին Ասիայի ազգային սահմանազծումից հետո, նույնպես Ուզբեկստանը և Թուրքմենստանը բաժանվեցին ՌՍՖՍՀ կազմից և ուղղակի մտան ՆՍՀՄ մեջ՝ դաշնակից հանրապետությունների իրավունքով:

Ինչո՞ւմն է խորհրդային Միության ամրությունը: Ի՞նչն է համախմբում ՆՍՀՄ ժողովուրդները: Նրանց համախմբում է իշխանության սոցիալական միանման բնույթը—խորհրդային իշխանություն, նպատակի ընդհանրություն—սոցիալիզմի համար, ընդհանուր թշնամուն—համաշխարհային կապիտալին միացյալ ուժերով դիմադրելու անհրաժեշտությունը: Նրանց կապում են ընդհանուր չահեր՝ տնտեսական հաղաղործակցության հողի վրա, Ամբողջ Միության հա-

մար մի հանձնական տնտեսական պլանը, որը հաշվի յե առնում յուրքանչյուր հանրապետության ազգային առանձնահատկությունները և քնական հարստությունները, հնարավորություն և տալիս ոչտաչափել այդ հարստությունները՝ մեծ ոգուտ տալով թե առանձին հանրապետություններին և թե՝ ամբողջ Միությանը։ Այդ կարելի յե տեսնել տնտեսության զանազան ճյուղերում ձեռք բերված նվաճումների որինակով։

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1930 թ. բայլևիկյան գարնանացանը նշանակալի դարձավ ոչ միայն ամբողջ Միության, այլև մի շարք ազգային շրջաններում ձեռք բերված՝ ել ավելի մեծ հաջողություններով։

Բամբակի ցանքի պլանները (բամբակացան գլխավոր շրջանները են Միջին Ասիան և Անդրկովկասը) մեծ չափով դերակատարվեցին։

Ուզբեկստանի կազմակերպությունների ոգևորության, ուղղված Համկկ(բ) կենտկոմին, հայտնվում է*), որ հանրապետության մեջ ցանված է 200 հազար հեկտարով ավելի, քան կոնտրակտացված եր անցյալ տարի։ Բամբակի բերքատվությունը, չնորհիվ նրբան, որ Ուզբեկստանի դաշտերում աշխատում եյին 2750 տրակտոր, գրեթե եյին ածվել հանքային պարարտանյութեր և այլն, անցյալ տարվա համեմատությամբ կբարձրանա 15 տոկոսով։ Ցևթե անցյալ տարի հանրապետության մեջ մթերված եր 543 հազար տոննն բամբակ, ապա այս տարի բերքը սպասվում է 955 հազար տոննի*)։ Կոլխոզների բամբակի ցանքսերի տարածությունը կազմում է ամբողջ հանրապետության բամբակի տարածության մեկ յերրորդը։

Տաջիկստանում հանրայնացված սեկտորում (խորհտնտեսությունները և կոլտնտեսությունները) գտնվում է բամբակի բոլոր ցանքերի 50 տոկոսը։ Կոլեկտիվացված և բոլոր տնտեսությունների 13½ տոկոսը։ Բամբակի ցանքսերը յերեք–չորս անգամ գերազանցել են նախապատերազմյան տարածությանը**)։

Թուրքմենստանում ցանքերի տարածությունը անցյալ տարվանից ավելացել է 30½ տոկոսով, (որը ըստ գալի չափով գերազանցում է ցանքերի տարածության համամիութենական աճումը)։ Կոլեկտիվացումն այնտեղ ընդգրկել է գյուղացիական բոլոր տնտեսությունների 25 տոկոսը***)։

Կազախստանում ըստ պլանի հնգամյակի վերջում լինելու յեր 160 հազար հեկտար բամբակ, իսկ այնտեղ արդեն 1930 թ. կան 154 հազար հեկտար բամբակի ցանքեր*)։

Ամբողջ Միջին Ասիայում Աշխատանքի և Պաշտպանության Խորհրդի բամբակացան պլանը 1930 թ. կատարված է 111,4 տոկոսով (այսինքն պլանից 11 և մեկ չորրորդական տոկոս ավելի յե ցանված)։ Կոլխոզներն ընդգրկել են ցանքերի ամբողջ տարածության 26

*) „Известия ЦИК СССР", 19 հուլիսի 1930 թ.

*) Տվյալները վերաբերում են 1930 թվին։

**) «Պրավդա Վոստոկա», 13 հունիսի 1930 թ.

***) «Իզվեստիա», 26 հունիսի, 1930 թ.

*) Советская степь», 18 հունիսի 1930 թ. ընկ. Խալեվի զեկուցումը։

տալիսը: Նման նվաճումներ հնարավոր չէին ընդհվի մյուս խորհրդային հանրապետությունների ոգնության, ընդհվի այն բանի, որ խորհտնտեսությունների և մեքենատրակտորային կայանների տրակտորները վարեցին 415 հազար հեկտար*):

Կարելիսյում ցանքերի տարածությունն անցել է նախապատերազմյանից 56 տոկոսով: Կովերի թիվն աճնել 32 տոկոսով ավելի չե նախապատերազմյան ժամանակից**):

Համամիութենական պլանի հիման վրա՝ գյուղատնտեսության զարգացման տեսակետից խոշոր նշանակություն ունի Համամիութենական Հողժողկոմատի ստեղծումը:

ՌՍՖՍՀ հողագործության միացյալ ժողկոմատ ըստեղծելու վորոշումը ընդունվեց Համկկ(բ) կենտկոմի նոյեմբերյան պլենումի կողմից (1929 թ.) ազգային հանրապետությունների մի չարք ղեկավար կենտրոնների վորոշումների հիման վրա:

Ի՞նչը թելադրեց Համամիութենական Հողժողկոմատ կազմելու անհրաժեշտությունը: Կոլեկտիվացման զարգացումը, խորհտնտեսությունների չինարարության ծավալումը, վոր պահանջում է գյուղատնտեսական արտադրության ղեկավարության մխասնականություն, համամիութենական արտադրական կազմակերպությունների ստեղծումը (Զերնոտրեստ, Կոլխոզկենտր, Տրակտորկենտր, «Սկոտովոդ», «Ռեմգեվոդ», «Սվինովոդ» և այլն) և նրանց համամիութենական ղեկավարության, աշխատանքի համամիութենական պլանի անհրաժեշտությունը, գյուղատնտեսության համար կադրերի պատրաստությունը, (վորը վեր և առանձին յնատմնաց ազգային շրջանների ուժից), պիտական-հետազոտական աշխատանքի ծավալումը գյուղատնտեսության ասպարեզում և այլն—ահա խնդիրներ, վոր չի կարելի լուծել առանց Համամիութենական Հողժողկոմատի:

Դաշնակից հանրապետությունների Հողժողկոմատները, վորոնք առաջ աշխատում էին բոլորովին ինքնուրույն, այժմ աշխատում են կենտրոնի դիրեկտիվներով—այսինքն Միութենական Հողժողկոմատի, այնպես, ինչպես հանրապետական ԺՏԳՒ, Աշխժողկոմատները, Ֆինժողկոմատները, ԲԳՏ աշխատում են համապատասխան դաշնակից հանրապետությունների դիրեկտիվներով:

Միութենական Հողժողկոմատը իր գոյության կարճ ժամանակամիջոցում միանգամայն արդարացրեց իրեն: Շնորհիվ համամիութենական պլանի և ամբողջ Միության ոգնության ազգային հանրապետությունները առանում են իրենց գյուղատնտեսությունը զարգացնելու այնպիսի հնարավորություններ, վորոնք անմատչելի կլինեին յուրաքանչյուր առանձին հանրապետության համար, յեթե նա գործեր միայն իր սեփական ուժերով և միջոցներով:

ԱԶԳԱՑԻՆ ԾԱՑՐԱՄԱՍԵՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՑՈՒՄԸ

Հեղափոխության 10-րդ համագումարը 1921 թ. անհրաժեշտ համարեց «ամենից առաջ պլանաչափ մըտ-

*) «Պրավդա Վոստոկա», 6 հունիսի 1930 թ.

**) «Իզվեստիա», 4 ոգոստոսի 1930 թ. «Կարելիայի ինքնավար սոցիալիստական խորհրդային հանրապետության տասնամյակի առթիվ» հոդվածը:

1003
33326

ջընել արդյունաբերության ծայրամասերում», դիտելով այդ, որպես ուղի ազգային անհավասարության վերացման՝ տնտեսական զարգացման մեջ: Կուսակցության 12–րդ համագումարը 1923 թ. խնդիր առաջադրեց ստեղծելու արդյունաբերական ոջախներ ազգային ռայոններում: 15–րդ համագումարը (1927 թ.) առաջարկեց հնգամյա պլանում «հատուկ ուշադրություն դարձնել յուրամնաց ազգային ծայրամասերի և յուրամնաց ռայոնների տնտեսական և կուլտուրական վերելքի հարցերին (ընդգծումներն իմն են—Մ. Շ.), մեկնելով այն տեսակետից, որ անհրաժեշտ է աստիճանաբար վերացնել նրանց տնտեսական և կուլտուրական յուրամնացությունը, համապատասխան կերպով նախատեսելով եկոնոմիկայի և կուլտուրայի զարգացման ավելի արագ տեմպ*) (ընդգծումը իմն է—Մ. Շ.):

Ինչպե՞ս են իրագործվում այս վորոշումները: Ի՞նչ նվաճումներ ունենք մենք նախ և առաջ ազգային հանրապետությունների ինդուստրացման բնագավառում:

Ահա մի շարք թվեր, վորոնք ցայտուն պատասխան են տալիս այդ հարցին:

Արդյունաբերության հիմնական ֆոնդերը (այսինքն կապիտալները, հաշվելով ձեռնարկությունների արժեքը իրենց սարքավորումով միասին) Ուկրաինայում, Բելոռուսիայում և Միջին Ասիայում առ 1 հոկտեմբերի 1928 թ. կազմում էին 1 միլիարդ 908 միլիոն ռուբլի. հնգամյա պլանով այդ յերկրների արդյունաբերության մեջ դրվում է 4 միլիարդ 984 միլիոն ռուբ-

*) Ռիկով և Կրժիժանովսկի, ՝ԽՍՀՄ տնտեսական շինարարության հեռանկարները: Զեկուցումներ ՀԿ(բ)Կ XV համագումարում, 1928 թ. էջ 104:

լի, այսինքն յերկու և կես անգամ ավելի, քան հնգամյակի սկզբի հիմնական ֆոնդերը: ՌՍՖՍՀ 10 ինքնավար հանրապետությունները առ 1 հոկտեմբերի 1928 թ. ունեին հիմնական կապիտալ 198,7 միլիոն ռուբլու, իսկ հնգամյակի ընթացքում այդ հանրապետությունների արդյունաբերության կապիտալ ներդրումները հասցված են 815,6 միլիոն ռուբլու. իսկ յեթե հաշվենք միայն նոր շինարարությունը, ապա այդ հանրապետությունների հիմնական ֆոնդերը կավելանան մինչև 920,5 միլիոն ռուբլի, այսինքն 4,6 անգամ: Արդյունաբերության հիմնական ֆոնդերի միջին աճումը ըստ հնգամյա պլանի՝ հնգամյակի առաջին տարվա սկզբի ֆոնդերի համեմատությամբ կազմում է ամբողջ ԽՍՀՄ համար 189 տոկոս, մինչդեռ առանձին հանրապետություններում մենք ունենք հիմնական ֆոնդերի աճման չատ ավելի չչափելի թվեր—Ղրիմում՝ 390 տոկոս, Դաղստանում՝ 400 տոկոս, Կազակստանում՝ 449 տոկոս, Կիրգիզիայում՝ 578 տոկոս, Ջուվաշիայում՝ 843 տոկոս, Բուրյաթ-Մոնղոլիայում՝ 867 տոկոս, Յակուտիայում՝ 1225 տոկոս, Բելոռուսիայում հիմնական կապիտալը մեծանում է դրեթե հինգ անգամ*):

Այստեղ մենք ունենք աճման հսկայական թվեր, վորովհետև սկզբնական թվերը յուրամնաց ազգային ռայոններում չատ փոքր էին ԱՍՖՍՀ և Միջին Ասիայում հիմնական կապիտալների աճման տոկոսը պակաս է, բայց այնուամենայնիվ դեռևս չափով ավելի

*) Национальная политика ВКП (б) в цифрах. Изд. Комакадемии, 1930 г. отдел «Промышленность».

մեծ է, քան հիմնական ֆոնդերի աճման համամիութենական տոկոսը։

Ընդհակառակը, մի շարք այլ հանրապետություններում մենք ունենք արդյունաբերության ամբողջ արտադրանքի աճման ավելի արագ տեմպ՝ համեմատած Միության ամբողջ արդյունաբերության աճման տեմպին։

Ուզբեկստանում 1928–29 թ. արդյունաբերական արտադրանքի աճումը հասավ 54,3 տոկոսի՝ Միության 23,7 տոկոսի փոխարեն*)։

Արդյունաբերության բուռն աճում մենք տեսնում ենք Կազակստանում։ Հնգամյակի վերջում արդյունաբերությունը պետք է տար 38 միլիոն ռուբլու արտադրանք, իսկ արդեն 1929–30 թ. այնտեղ արտադրանքը հասել է 49 միլիոն ռուբլու։ Արդյունաբերության ներդրումները հնգամյակի վերջում կավելանան 24 անգամ՝ հնգամյակի առաջին տարվա հանդեպ։ Արդյունաբերական արտադրանքը հնգամյակի վերջում կավելանա 15 անգամ՝ 1928–29 թ. համեմատությամբ**)։ Կազակստանում կզարգանա գունավոր մետալուրգիան, նավթարդյունաբերությունը և այլն։ Այնտեղ կառուցված է Տուրկսիբը և կկառուցվեն մի շարք այլ էներկաթուղիներ, որոնք մեծ խթան կհանդիսանան այդ երկրի տնտեսական զարգացմանը։

Ադրբեջանում կառուցված են մի շարք հիդրոկայաններ։ Ազրբեջանում կառուցված են (բացի Ազնավուրից) 10 էլեկտրակայաններ։ Գյանջայում կառուցված է տեքստիլ գործարան, կառուցվելու է մետաղագործարան։ Այդ քաղաքը կդառնա հանրապետու-

*) «Իզվեստիա», 26 հունիսի 1930 թ., ընկ. Ֆոլոմեևի հոդվածը։

**) «Революция и национальности» ժուռնալ, № 2, 1930 թ. Ռաբիկովի հոդվածը, էջ 21։

*) «Զարյա Վոստոկա», 11 հունիսի 1930 թ. ընկ. Ելիավայի զեկուցումը։

**) «Советская степь», 18 հունիսի 1930 թ. ընկ. Իսակովի զեկուցումը էներգային կոնֆերանսում։

Թյան յերկրորդ արդյունաբերական կենտրոնը Բաքվից հետո։

Մինչև Ասիայում կառուցված են և կառուցվում են տեքստիլ և մետաքսի ֆաբրիկաներ, բամբակագործիչ, ձիթհանի և քիմիական գործարաններ, բուրդի մանածագործարան Մերվում, թղթի ֆաբրիկա և բամբակագործական գյուղատնտեսական մեքենաների գործարան Տաշքենդում, էլեկտրոկայաններ և այլն։

Կիրգիզիայում կառուցված են մահուդի և մետաքսի ֆաբրիկաներ, կաշվի, բամբակագործիչ գործարաններ և սղոցագործարան, կառուցվում է շաքարի գործարան։

Բուրյատո-Մոնղոլյան հանրապետության մեջ ըստկված-է հսկա ապակեգործարանի, էլեկտրոկայանի և ավտոմատ հեռախոսակայանի կառուցումը, կառուցվում են ասբեստի և դրաֆիտի հանքեր և ձկի կոնսերվի գործարան։

Ղրիմում կառուցված և կերչի հսկա մետաղագործարանը։

Կարելիայում արդյունաբերության ամբողջ արտադրանքը վերջին չորս տարվա ընթացքում ավելացել է յոթին անգամ։ Արդյունաբերական բանվորների թիվը վերջին տասը տարվա մեջ ավելացել է տասն անգամ։ Կարելիայում բուռն թափով աճում է փայտի, թղթի և հանքային արդյունաբերությունը։ Այնտեղ կառուցված են կոնդոպոժի թղթի գործարանը և էլեկտրոկայան, մի շարք սղոցարաններ և այլն*)։

*) «Պրավդա», 4 օգոստոսի 1930 թ. «Հյուսիսական տասնամյակ» հոդվածը։

Թաթարական հանրապետության մեջ ցենզային արդյունաբերությունը տալիս է 135 միլիոն ռուբլու արտադրանք, իսկ ցարի ժամանակ Կազանի նահանգը արհեստաձորական արտադրության հետ միասին տալիս էր 19 միլիոն ռուբլու արտադրանք։ Թաթար բանվորները 1925 թ. կազմում էին արդյունաբերական բանվորների ընդհանուր թվի միայն 19,9 տոկոսը, իսկ այժմ թաթարական բանվորների թիվը հասնում է արդեն 29,8 տոկոսի*)։

Ամենուրեք արդյունաբերության աճման զուգընթաց աճում և պրոլետարիատի թիվը, այդ թվում նաև տեղական ազգությունների պատկանողները։

Որինակ Ուզբեկստանում գործարանային պրոլետարիատի թիվը 14,321-ից հասել է 19,809-ի, իսկ տեղական ազգաբնակության տեսակարար կշիռը բանվորների թվում 45,7 տոկոսից բարձրացել է 52,7 տոկոսի (1926 թվից մինչև 1929 թ. ժամանակաշրջանում)։ Դաղստանում պրոլետարիատն աճել է 2819-ից մինչև 4148, իսկ տեղական ազգաբնակության տեսակարար կշիռը գրեթե կրկնապատկվել է*)։ Կազակստանում արդյունաբերական պրոլետարիատի թիվը վերջին յերկու և կես տարվա մեջ 19,170-ից հասել է 46,194-ի, այսինքն, մոտավորապես յերկու և կես անգամ ավելացել է, սակայն բանվորների մեջ 1929-30 թ. կազակ-

*) «Պրավդա», 4 օգոստոսի 1930 թ. «Ազգային քաղաքականության հաջողությունները Թաթարստանում» հոդվածը։

*) «Национальная политика ВКП(б) в цифрах», եջ 110։

ներդը (տեղական ազգաբնակութիւնը) կազմում էին միայն 34 տոկոս*)

Առայսօրակ դեռ չի լուծված տեղական ազգութիւնների ներկայացուցիչներին արդիւնաբերական պրոլետարիատի շարքերում ներգրավելու խնդիրը: Այս բնագաւառում յեղած նվաճումները չի կարելի բավարար համարել: Ազգային հանրապետութիւնների մեծամասնութեան մեջ արդիւնաբերական բանվորների թվում գերակշռում են ռուսները, իսկ արևելյան հանրապետութիւնների մեջ ազգային պրոլետարիատը բաղկացած է գլխավորապես վոչ վորակյալ կամ քիչ վորակյալ բանվորներից: Շատ քիչ է տեղական ազգաբնակութեան պատկանող կանանց թիվը բանվորների շարքերում:

Վո՞րն է ընդհանուր յեղրակացութիւնը:

Մենք արագ տեմպով առաջ ենք շարժում ազգային հանրապետութիւնների ինդուստրացումը, ծայրամասերում ստեղծում ենք արդիւնաբերական ոջախներ, ազգային ռայոններում արդիւնաբերութիւնը զարգացնում ենք ավելի արագ տեմպով, քան ամբողջ Միութեան մեջ միասին վերցրած, հետևաբար, արդիւնաբերական զարգացման բնագավառում մենք մրտել ենք փաստական ազգային անհավասարութիւնը վերացնելու ուղին:

Այդ ուղին չի կարելի անցնել «մեկ թռիչով», այդ ուղին անխուսափելիորեն յերկար է: Վոչ բոլոր ազգային հանրապետութիւնները և մարզերը կարող կլինեն համաչափ և միահավասար կերպով արագ հասնել ՀՍՀՄ

*) «Советская степь», 9 հունիսի 1930 թ. ընկ. Գոլոշչեկինի զեկուցումը:

ՀՍՀՄ առաջավոր ազգությունների արդյունաբերութեանը, վորոնք իրենց տեղում կանգնած չեն մնում, այլ արագորեն ծավալում են նոր ֆաբրիկանների և գործարանների շինարարութիւնը. բացի դրանից յետամնաց ռայոնների ազգային հանրապետութիւնները Խորհրդային իշխանութեան որոք սկսեցին իրենց արդյունաբերական զարգացումը՝ ունենալով աննշան արդյունաբերութիւն: Սակայն կասկածից դուրս է, վոր առաջավոր և յետամնաց ռայոնների միջև արդյունաբերական զարգացման մակարդակի տարբերութիւնն աստիճանաբար կպակասի: Դրան յերաշխիք են այդ ուղղութեամբ արդեն ձեռք բերված հաջողութիւնները:

ՅԵՏԱՄՆԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԸ

Դեռ ել ավելի ապշեցուցիչ հաջողութիւններ ունենք մենք յետամնաց ռայոնների կուլտուրական վերելքի բնագավառում:

Ամենից առաջ պետք է նշել, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան շնորհիվ տասնյակ մանր ժողովուրդներ ՀՍՀՄ մեջ առաջին անգամը ստացան իրենց այբուբենը: Մայրենի լեզվով գրականութեան ստեղծումը առաջին քայլն եր, անհրաժեշտ պայմանը այդ ժողովուրդներին կուլտուրային հաղորդակից դարձնելու համար: Խորհրդային իշխանութեան տասն և մեկ տարվա ընթացքում միայն՝ 38 նոր ժողովուրդներ առաջին անգամը ստացան տպագրական խոսք մայրենի լեզվով, մինչդեռ ցարական ռեժիմի սրով մոտ յերկու հարյուր տարվա ընթացքում մինչ 1917 թ. միայն 23 ժողովուրդներ ստացել են ազգային մամուլ:

Ներկայումս բուրժուազիայի տիրապետության բոլոր յերկրներում հաշվում են 1,700 կենդանի լեզուներ, վորոնցից միայն 102 ունեն իրենց մամուլը, կամ 6 տոկոսը, ԽՍՀՄ մեջ կան 140 կենդանի լեզուներ, վորոնցից 61 ունեն իրենց մամուլը, այսինքն 44 տոկոսը*):

Այս թվերը պայծառ դաղափար են տալիս այն հրնկայական աշխատանքի մասին, վոր կատարված է մեզանում յեւամնաց ժողովուրդների հուլտուրական մակարդակը բարձրացնելու և նրանց համար դրություն ստեղծելու բնագավառում:

Ցարական ինքնակալությունը կալվածատերերի, վաճառականների և կապիտալիստների շահի համար անց էր կացնում վոչ վելիկոռուս ժողովուրդների— այսպես կոչված «տայլազդինների» բռնի ռուսացման քաղաքականությունը, այսինքն ճգնում էր, վոր մյուս ժողովուրդները մոռանան իրենց լեզուն և կուլտուրան:

Ցարիզմը թույլ չեր տալիս: մայրենի լեզվով դպրոցներ հիմնել այլ ժողովուրդների համար: Իսկ մինչդեռ միայն մայրենի լեզվով դպրոցը կարող էր յերեխաների համար լայն ճանապարհ բաց անել դեպի կըրթությունը, դեպի կուլտուրան: Սակայն ինքնակալությունը հենց չեր ցանկանում այդ. նա չհասկըցված չեր յեւամնաց ազգությունների աշխատավորների լուսավորության մեջ: Նույնիսկ ռուսական դպրոցներ բաց չեր անում ցարական կառավարությունը արևելյան ժողովուրդների համար, պահելով նրանց տգիտության և խավարի մեջ: Զարմանալի չէ, վոր մենք ցարիզմից ժա-

*) «Журналист», № 14, 1929 թ. «Բյուլլ և Բաքու» հոդվածը, էջ 422:

ռանգություն սաացանք գրեթե գլխովին անգրագետ մի շարք ժողովուրդներ:

Խորհրդային իշխանությունը իր առաջ խնդիր է դրել բոլոր ժողովուրդները հաղորդակից դարձնելու սոցիալիստական կուլտուրայի չինարարությանը: Դրա համար անհրաժեշտ եր ամենից առաջ լայն ծավալել անգրագիտության վերացումը չափահաս ազգաբնակության մեջ, ստեղծել դպրոցների ցանց յերեխաների համար:

Մի քանի որինակներ ցույց կտան, թե ինչ նվաճումներ ունենցել ենք մենք այս բնագավառում:

Կիրգիզիայում 1914 թ. կար 70 դպրոց 4 հազար աշակերտներով, այժմ—614 դպրոց 51,600 սովորողներով. 1914 թ. դպրոցական տարիքի յերեխաներից դպրոցներում կային 4 տոկոս, այժմ—48 տոկոս*): Թուրքմենաստանում մինչև հեղափոխությունը մեկ միլիոն թուրքմեն ազգաբնակությանը ընկնում եր 4 ռուս-տեղական դպրոց 151 աշակերտներով և 389 մեքթեբներ (կրոնական դպրոց) 4689 աշակերտներով, իսկ այժմ (1929–30 թ.) կան 686 խորհրդային նախնական դպրոցներ 42 հազար աշակերտներով, մի քանի պրոֆտեխնիկական դպրոցներ 3 հազար աշակերտներով**):

Ադրբեջանում 1917 թ. միայն 9,3 տոկոսն եր դրաղետ, Խորհրդային իշխանության տասը տարվա ընթացքում դրագետների թիվը հասել է 30 տոկոսի: Այնտեղ դպրոցները ընդգրկել են դպրոցական տարիքի բոլոր յերեխաների 66 տոկոսը, իսկ Թուրքերը կազմում

*) «Իզվեստիա» 7 մայիսի 1930 թ.

**) Նույն տեղը, 26 հունիսի, 1930 թ.

են բոլոր դպրոցականների 60 տոկոսը: Մինչև պատերազմը Ադրբեջանում վոչ մի ԲՈՒՀ՝ (բարձրագույն դպրոց–հաֆալսարան) չկար, իսկ այժմ կան 7 ԲՈՒՀ–եր*):

Կազախստանում 1917 թ. 1–2 տոկոսն եր գրագետ, 1927–28 թ. 10–13 տոկոս, այժմ, հավանաբար, գրագետների թիվը հասել է 15 տոկոսի: 1915 թ. նախնական դպրոցներում կար 89,500 աշակերտ, վորից 13,000 կազակ, այսինքն կազակ աշակերտների թվի աճման տեմպը կրկնապատիկ ավելի չի աշակերտների թվի ընդհանուր աճման տեմպից**):

1920 թ. մինչև 1926 թ. վոլոստների մեջ գրագետների թիվը 3 տոկոսից բարձրացել է 25 տոկոսի, բանվորների մեջ—9,2 տոկոսից 24 տոկոսի, չերքեզների մեջ—3–ից 16 տոկոսի***):

Թաթարական հանրապետության մեջ խորհրդային իշխանության որով գրագետների տոկոսը կրկնապատկվել է:

10 տարեկանից սկսած գրագիտների տոկոսը ամբողջ ազգաբնակության կազմում՝ հասնում է.

	1926 թ.	1929 թ.	1930 թ.
ԱՍՅԽՀ	37	46	52,1
Թուրկստ. ՍՀՀ	12 5	19,4	24,5
Ուզբ. ՍՀՀ	9,9	14,2	19,4

*) «Իզվեստիա», 6 հուլիսի 1930 թ., ընկ. Մուսաբեկովի հոդվածը:

**) «Советская степь», 18 հունիսի 1930 թ. ընկ. Խայեվի զեկուցումը.

***) «Революция и национальности» ժուռնալը № 1. Թախիմբայեվիչի հոդվածը. «Ազգային փոքրամասնությունների լուսավորությունը ՌՍՖԽՀ մեջ»:

Այսպես չորս տարվա ընթացքում յերկու վերջին հանրապետությունների մեջ գրագետների տոկոսը գրեթե կրկնապատկվել է: Սա ամեն ավելի արագ տեմպ է, քան ամբողջ միության մեջ ընդհանուր առմամբ, վորտեղ գրագետների տոկոսը այս չորս տարվա մեջ 51,3–ից բարձրացել է 62,6–ի:

Բերելով այս թվերն իր զեկուցման մեջ 16–րդ համագումարում (Համկ(բ) կենտկոմի կազմակերպչական հաշվետվությունը), ընկ. Կագանովիչն ընդգծում է.

«Վորքան էլ նշանակալի լինի այդ յերկու յեւրոպական հանրապետությունների ամեն դաշնակից (Թուրքեստանում գրագետների տոկոսն ամեն է կրկնապատիկ, նույնպես աճում նաև Ուզբեկստանում), մենք ամենավճռական մի ջոցներ ձեռք պետք է առնենք վերապահություն չափով բարձրացնելու գրագիտությունն այդ հանրապետությունների մեջ»*):

Տաջիկստանում հինգ–վեց տարի առաջ թղթի վրա կար 5–10 դպրոց, իսկ այժմ կան 500 կոմպլեկտանոց ուսչին տարիճանի դպրոցներում և տասնյակ միջնակարգ դպրոցներ**):

Չնայած այս հաջողություններին յեւրոպական ժողովուրդների մեջ գրագետների թիվը դեռ շատ աննշան է: Այդ ժողովուրդները գրեթե վոչնչից սկսեցին իրենց կուլտուրական շինարարությունը մայրի՛ ի լեվով: Դրա համար դպրոցների, և սովորողների, և գրագետների թվի հարաբերական աճման արագ.

*) «Отчет ЦК XVI с'езду ВКП (Б). ГИЗ, 1930 г., стр. 129.

**) «Իզվեստիա», 26 հունիսի 1930 թ.:

Լուծյամբ հանդերձ, բացարձակ թվերը դեռևս չնչին են: Կուլտուրական զարգացման մակարդակի տեսակետից դեռ շատ մեծ է տարածությունը այդ ժողովուրդների և ռուսների, ինչպես և Խորհրդային Միության ավելի առաջավոր ժողովուրդների միջև: Սակայն այդ տարածությունը գնալով պակասում է: Սա նշանակում է, որ մենք գտնվում ենք վիճակային ազգային անհավասարությունը վերացնելու ճանապարհին նաև կուլտուրայի բնագավառում: Անհրաժեշտ է եղ ավելի արագ առաջընթաց այս ուղղությամբ:

ՆՍՀՄ կենտգործկոմի և ժողկոմխորհի վորոշումով 1930–31 թ. մեզանում մտցվում է ընդհանուր պարտադիր ուսում: Ավելի յետամնաց ժողովուրդների համար թույլ է տրվում հետաձգել մեկ–յերկու տարով այդ վորոշման դործադրումը: Պետք է մոբիլիզացիայի յենթարկել բոլոր ուժերը և միջոցները անշեղ կերպով այդ վորոշումը յետամնաց ազգային ռայոններում, վոչ մի վեպքում չձգձգելով այդ աշխատանքը:

Նախքան Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը ՆՍՀՄ թուրք–թաթարական ժողովուրդների մեջ տիրում եր արաբական այբուբենը: Այդ այբուբենը չափազանց դժվար է, վորպ դրագիտությունն անմատչելի յեր մասսաների համար: Խորհրդային իշխանության տակ ստեղծվեց ավելի պարզ և մատչելի թուրքական նոր այբուբեն (լատինական տառերով) և այդ ոգնեց արագացնելու անդրագիտության վերացումը, ուժեղացնելու կուլտուրական հեղափոխության տեմպն Աբխազիայում: Լատինական այբուբեն ընդունեցին Խորհրդային Միության 36 ժողովուրդներ, թվով 28 միլիոն մարդ, վորոնց մեջ միջին հաշվով 10 տոկոսը դրագետ է նոր այբուբենով:

Մենք կանգ չենք առնի դրագիտության աճման վրա Խորհրդային Միության ավելի առաջավոր ժողովուրդների մեջ, վորոնք այնուամենայնիվ յետամնաց են համեմատած վելիկոռուսների հետ: Բավականանանք միայն յերեք օրինակով:

Ջուվաշիայում մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը 78 տոկոսն անդրագետ եր, իսկ այժմ այդ հանրապետությունը դտնվում է ընդհանուր պարտադիր ուսում մտցնելու նախորյակին*):

Կարելիայում նախապատերազմյան չրջանում մայրենի լեզվով վոչ մի դպրոց չկար, իսկ այժմ Կարելիայում յերեխաների չորս հինգերորդը ուսումնառում է մայրենի լեզվով: Դպրոցներն ընդդրկել են դպրոցահաս տարիքի յերեխաների 82 տոկոսը: Ճոմը ռայոններում արդեն մտցված է ընդհանուր ուսում, իսկ 1930 թ. աշնան մտցվում է ամբողջ հանրապետության մեջ**):

Բելոռուսիան առաջինը դաշնակից հանրապետություններից կոոպակցության 16–րդ համագումարի ժամանակ մտցրեց ընդհանուր պարտադիր ուսում:

ԲՍՍՀ 1930 թ. ուներ 69 տոկոս դրագետ (ամբողջ ազգաբնակության կազմում սկսած տասը տարեկանից): Այս կողմից ԲՍՍՀ բռնում է յերկրորդ տեղը ՆՍՀՄ մեջ (առաջին տեղը բռնում է Ուկրաինան, վորտեղ 71,3 տոկոսը դրագետ է):

*) «Իզվեստիա» 12 հունիսի 1930 թ.:

**) «Իզվեստիա», 4 ոդոստոսի 1930 թ. «Կարելիայի սոցիալիստական խորհրդային ինքնավար հանրապետության տասնամյակի առթիվ» հոդվածը:

Մինչև հեղափոխությունը Բելոռուսիայում վոչ մի ԲՈՒՀ չկար, այժմ այնտեղ կա 4 ԲՈՒՀ:

Առհասարակ բոլոր ազգային հանրապետությունների և մարզերի մեջ բուռն թափով ածում է վոչ միայն ԲՈՒՀ-եր և տեխնիկումներ: ԲՍՖՀ և ՈՒՍՖՀ մեջ հիմնված են գիտությունների ակադեմիաներ, մյուս բոլոր հանրապետություններում ստեղծվում են գիտական-հետազոտական ինստիտուտներ:

Անհրաժեշտ է ընդգծել, վոր ազգային ռայոնների դպրոցական հիմնարկները տեղական ազգաբնակությանը սպասարկում են մայրենի լեզվով: Այսպես որինակ, մինչև պատերազմը ուկրաիներեն լեզվով դասավանդություն չկար, իսկ այժմ Ուկրաինայում ուկրաինական տարրորդների 93,9 տոկոսը սովորում են մայրենի լեզվով: Վրաստանում այդ թիվը հասնում է 98,1 տոկոսի, Ուզբեկստանում՝ 96,9 տոկոսի, Թուրքերը՝ 95,5 տոկոս*):

Ազգային մանուլի ածման մասին զարմանալի են տպալիստ հետևյալ թվերը.

Կուսակցության 15-րդ համագումարի ժամանակ կային 130 ժուրնալ և 201 թերթ 49 լեզուներով, իսկ 16-րդ համագումարի ժամանակ՝ 357 ժուրնալ և 349 թերթ 58 լեզուներով: Ազգային բանվորական թերթերի տիրաժը ավելացել է 7 անգամից ավելի, իսկ ազգային գյուղացիական թերթերի տիրաժը 2½ անգամ**):

*) «Национальная политика ВКП (б) в цифрах». եջ 266:

**) Ընկ. Կագանովիչի զեկուցումը Համկկ(բ) 16-րդ համագումարում:

Բուռն կերպով ածում է դրքի պահանջը ազգային լեզուներով:

Ազգային լեզվով դրքեր հրատարակելու համար հանրապետությունների մեջ գոյություն ունեն ազգային պետական հրատարակչություններ, բացի դրանից ազգային փոքրամասնությունների և կուլտուրական տեսակետից ամենաթույլ ժողովուրդների սպասարկման և ազգային հրատարակչություններին ոժանդակելու համար ստեղծված է «ԽՍՀՄ ժողովուրդների կենտրոնական հրատարակչություն» (Ցենտրիզդատ), վոր հրատարակում է 50 լեզվով դրականություն: 1930 թ. Ցենտրիզդատի հրատարակության արտադրանքը ավելացավ յերկու և կես անգամ 1929 թվի դիմաց:

Գրագիտության, դպրոցական ցանցի, ազգային մամուլի ածումը ստեղծում են նպաստավոր հող ազգային կուլտուրաների այն ծաղկման համար, վոր մենք տեսնում ենք ազգային հանրապետություններում: Սակայն դա վոչ թե պարզապես ազգային կուլտուրաների պարզացում է, այլ կուլտուրաների՝ «ձևով ազգային, բովանդակությամբ պրոլետարական» (Ստալին), վորովհետև այդ կուլտուրաները կառուցվում են պրոլետարական դիկտատուրայի ղեկավարությամբ:

Բացի այն ժողովուրդներից, վորոնք խոր գանգվածներով ապրում են ազգային հանրապետությունների մեջ, մենք ունենք շատ ազգային փոքրամասնություններ, ցրված այլ ժողովուրդների մեջ, ինչպես որինակ՝ հրյաները, լեհերը, հույները, լատիշները և այլն: Բելոռուսները և ուկրաինացիները ունեն իրենց ազգային հանրապետությունները, բայց բելոռուսներ և ուկրաինացիներ ապրում են նաև այլ հանրապետություն-

Նեքսում, Մարկերում և յերկրներում: Նույնպիսի վիճակի մեջ են դերմանացիք, թաթարները և այլն: Մեր ազգային քաղաքականությունը խնդիրը և դնում ապահարկել նաև ազգային փոքրամանուքյունները նրանց մայրենի լեզվով: Այդ խնդիրը լուծել դժվար և նկատի ունենալով ազգային փոքրամանուքյունների ցրվածությունը: Բայց և այնպես այդ բնագավառումն էլ մենք ունենք դեալի հաջողություններ: Ամենի խոշոր ազգային փոքրամանուքյուններին հատկացված են ինքնավար մարզեր (շրջաններ), մյուսների համար ազգային շրջաններ (округ) և ոլոսներ, իսկ փոքր խմբերով այլ ազգությունների մեջ ապրող ժողովուրդների համար կազմված են ազգային գյուղխորհուրդներ: Այսպես օրինակ ԲԱՍՀ կան հրեական, լեհական, լատիշական և այլ գյուղխորհուրդներ, ՈՒՍՍՀ մեջ՝ գերմանական, լեհական, հրեական, բուլղարական և այլ գյուղխորհուրդներ: Այնտեղ կան նաև լեհական (Մարխլինսկի) ոլոսն, յերեք հրեական ոլոսներ (կոլսովետյան 15-րդ համագումարի ժամանակ կար միայն մի հրեական ոլոսն):

Ուկրաինական ազգային ոլոսներ և գյուղխորհուրդներ կան կենտրոնական-անտհոդային մարզում, Գերմանական Հանրապետության մեջ և այլն: Սերբիայում ազգային փոքրամանուքյուններին հատկացված են—Այրատի ինքնավար մարզը, Թակուսի շրջանը և 7 ոլոսներ (վորոնցից մեկը գերմանական), բացի դրանից այնտեղ կան 277 ազգային գյուղխորհուրդներ:

Ազգային մարզերը, շրջանները, ոլոսները, խորհուրդները ազգափոքրամանուքյուններին ապահարկում են մայրենի լեզվով ապարատներով և դպրոցներով:

Այնտեղ ապարատների մեջ ներգրավում են ազգային փոքրամանուքյուններին պատկանող աշխատավորների ներկայացուցիչները, գործավարուքյունը թարգմանվում է տեղական լեզուներով, ստեղծված են դատական կամերաններ, վորոնք իրենց աշխատանքը տանում են մայրենի լեզվով և այլն:

Ազգային փոքրամանուքյունների համար ուսուցիչներ պատրաստելու նպատակով կազմակերպվում են մանկավարժական տեխնիկումներ: Միայն ՌՍՖՍՀ մեջ 1928–29 թվին գոյություն ունեին 49 ազգային մանկավարժական տեխնիկումներ, 6 ազգային բանֆակներ, և 35 ազգային բաժանմունքներ բանֆակներին կից: 1929–30 թ. բացվում են 2 նոր ազգային բանֆակներ, 2 տեխնիկում և 29 ազգային բաժանմունք տեխնիկումներին կից*):

Յեվրոպայի ազգային փոքրամանուքյունների համար, ռուսական դպրոցների համեմատուքյամբ, ընդլայնական ցանցի ավելի արագ աճման մասին վկայում են հետևյալ փաստերը. Սերբիայում 1926–27 թ. մինչև 1927–28 թ. ռուսական դպրոցների թիվն ավելացել է 12 տոկոսով, ոլրպատական դպրոցների թիվը 17 տոկոսով, չուվաշական դպրոցների թիվը 22 տոկոսով, մորդավական դպրոցների թիվը 40 տոկոսով**):

Ամփոփենք:

Մենք գեալի հաջողություններ ունենք վաստական ազգային անհավասարության վերացման գործում վոչ միայն անտեսության, այլ և յերկրների ժողովուրդնե-

*) «Революция и национальность» ժուռնալ, Ռոխիմբաևի հոդվածը:

**) Նույն տեղը, Շալյապայի հոդվածը:

րի, յետամնաց ազգային ռայոններուն կուլտուրայի բարձրացման։ Նրանց կուլտուրական և անտեսական աճման տեմպն ավելի բարձր է համամիութենականից։ Բայց այդ տեմպը դեռևս անբավարար է, պետք է ուժեղացնել այն, հաշվի առնելով Սովետական Միության առաջավոր և յետամնաց ժողովուրդների զարգացման մակարդակի հսկա տարբերությունը։ Մոռանալ այդ խնդիրը, նշանակում է մոռանալ կուսակցության գիծը ազգային հարցում, նշանակում է ընկնել մեծապետական նացիոնալիզմի ապիեցության տակ։

Յետամնաց ռայոններուն համար առաջավոր ռայոններին հասնելու խնդիրը հեշտ խնդիր չէ։ Մենք տեսնում ենք, որ Սովետական Միությունն ամբողջ և նրա ավելի առաջավոր շրջանները, աշխարհին ցույց են տալիս տնտեսական և կուլտուրական աճման չտեսնված տեմպ։ Դրա համար յետամնաց ազգային հանրապետությունները և շրջանները կարող են դարձնալ և ավելի արագ թափով, պայմանով որ նրանց ոժանդակեն Սովետական Միության ավելի առաջավոր հանրապետությունները։ Մենք պետք է թափենք բոլոր ջանքերը լուծելու համար այդ խնդիրը հնարավոր չափով ավելի կարճ ժամանակամիջոցում։

Որքան ավելի մոտ կլինի Սովետական Միությունը «հասնելու և անցնելու» տեխնիկապես և տնտեսապես ավելի առաջավոր յեվրոպական և ամերիկական պետություններին, այնքան ավելի մեծ ոգնություն նա կարող է ցույց տալ յետամնաց ժողովուրդներին զարգացմանը, բարձրացնելով նրանց ավելի առաջավորների մակարդակին։ Իրենց հերթին յետամնաց ազգային ռայոնները անցած տարիների նվաճումների հիման վրա

կկարողանան ամեն տարի արագացնել իրենց տնտեսական և կուլտուրական աճման տեմպը։

Մեր Տնտեսական և կուլտուրական շինարարությունն արդեն կարողացել է ստեղծել նախադրյալներ վատասական ազգային անհավասարության մնացորդների ավելի արագ վերացման համար։

Այստեղ մեր առաջ դրված խնդիրը 16-րդ համագումարը ձևակերպել է կենտկոմի հաշվետվության բանաձևում։ Համագումարը դտավ, որ կուսակցությունը պետք է ուժեղացնի.

«...Ուշադրությունը դեպի լենինյան ազգային հաղաքականության գործնական կիրառումը, ազգային անհավասարության տարրերի վերացումը և խորհրդային Միության ժողովուրդների ազգային կուլտուրաների լայն զարգացումը»։

II. ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ՅԵՎ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՆԱՑԻՈՆԱԼԻԶՄԸ

ԻՆՉՈՒ ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏՆԵՐԸ ՈՒԺԵՂԱՑՐԻՆ ԻՐԵՆՑ ԱԿՏԻՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

Չնայած մեր հաջողություններին լենինյան ազգային քաղաքականության գործնական կիրառման մեջ, չնայած դրա չնորհիվ Սովետյան Միության ազգությունների աշխատավոր մասսաների յեղբայրական կապի ամրացմանը, աչնուամենայնիվ վերջին տարիներս մենք առանում ենք բուրժուական նացիոնալիզմի (մեծապետական և տեղական) ակտիվության աճումը, ազգային հակամարտությունների վորոշ սրումը կուսակցությունից դուրս, իսկ նրանց ազդեցության տակ ծագում են թեքումներ դեպի մեծապետական և տեղական նացիոնալիզմը կուսակցության շարքերում: Նացիոնալիստների ակտիվությունը յերբեմն առանում է բավական սուր ձևեր:

Ինչո՞վ է բացատրվում սա:

Սոցիալիզմի հաղթական արշավը քաղաքի և գյուղի կապիտալիստական տարրերի վրա, սոցիալիստական արդյունաբերության և գյուղատնտեսության հանրայնացված հատվածի աճումը, կուլակության լիկվիդացիան, վորպես դասակարգ—անխուսափելիորեն կապված են դասակարգային պայքարի սրման հետ;

կուլակը ձգտում է «խաղալ ներքին ճակատում սոցիալիզմի հաղթակուրծ մեջ»: Նրանք պրոց են գնում բոլոր միջոցները կոլտնտեսային համար սոցիալիզմի հաղթակուրծ մեջ «գաղտնի» ոգին չի կարող մի դեպք, վոր մահացող դասակարգերը կամենան վերջին հնարավոր մահացող դասակարգերը (Ստալին): Դասակարգային թշնամին, հանձին կուլակների, հանցագործների, հակասովետական տարրերի, հոգևորականների խորհրդային իշխանության դեմ պայքարում, ինչպես տեսանք—վնասարարության դանազան ձևերով, հակահեղափոխական ակտիվություն, կոմունիզմին թշնամի տարրերի և հակասովետական կուսակցական տարրերի պրոպագանդ, դասակարգային առանձին խմբերի մոբիլիզացիա, խոշոր պետական ծրագրերի ձախողում, կոլտնտեսային շինարարության վրդովում և այլն: Գործադրելով այդ բոլոր միջոցները, թշնամին ձգտում է ազգային հարցում ամենից առաջ օգտագործել ազգայնական տարրերին, վորպեսզի «ներքին ճակատում» պահպանվելու, ինչ վոր նշեցինք «ներքին ճակատի» մասին վերևում: Ազգայնականության, հրապարակային և թաքնված, տարբեր ձևերով աշխատանքների ընթացքում և պրոլետարական միջազգայնականության դեմ ուղղված իշխանության դեմ պայքարում, նացիոնալիստները ձգտում են ազգային հարցը օգտագործել սոցիալիզմի հաղթական շինարարության դեմ, սոցիալիստական հեղափոխության դեմ: Նացիոնալիզմը դարձյալ դեմք է միրում դասակարգերի ձևերում, և հենց դրանում է նրա վտանգավոր դերը: Նացիոնալիզմը քարոզում է հանրային ազգության և ազգի կուլտուրայի մասին, ազգային իրենց ազգության աշխատավոր մասսաները: Կուլակը, բայց, ոգտվում է ազգայնականության կապիտալիստական տարրերի դեմ ուղղված հարձակումը պատկերացնել վորպես ազգային ընդհանուր, վորպես հավաքական ամբողջ ազգի դեմ:

Կուլակային հայացքները, որոնք արտահայտում են մեռնող դասակարգերի չահերը, ձևակերպվում և քարոզվում են ազգայնական ինտելիգենցիայի կողմից, որը կապված է կուլակության, նոր բուրժուազիայի, մեշչանականության և հողեվորականության հետ: Այդ ինտելիգենցիան կապում է կուլակների և նեպմաններ ի յուրատեսակ «իդեոլոգիական գվարդիան»:

Պատահական չէ, որ այժմ դասակարգային թշնամին հաճախ դիմում է պայքարի հենց ազգային դրոշակի տակ, պատահական չէ, որ նա հրահրում է թշնամություն ժողովուրդների միջև հենց այժմ, ամբողջ ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման չրջանում: Ուստի և պատահական չեր, որ ընկ. Ստալինը իր դեկուցման մեջ համարում է անհրաժեշտ մանրամասն կանգ առնել նացիոնալիստական թեքումների հարցի վրա:

Ինչպես հայտնի է, ռուսական բուրժուական ինտելիգենցիայի մի մասը, այսպես կոչված սմենովեխականները ժամանակին հույսը դրել էին ԽՍՀՄ բուրժուական վերաստեղման վրա: Այդ ինտելիգենցիան դրա համար «հաչտվում եր» խորհրդային իշխանության, «հաչտվում եր» խորհրդային իշխանության ազգային քաղաքականության հետ, հույս ունենալով, որ այդ քաղաքականությունը կտանի դեպի Նիկոլայ II-ի ժամանակվա «միասնական, անբաժանելի Ռուսաստանի» վերականգնումը: Սակայն սոցիալիստական չինարարության հաջողությունը, կուսակցության ազգային քաղաքականության նվաճումները անողոք կերպով «հիասթափեցրին» վելիկոռուսական բուրժուական ինտելիգենտներին: Նրանք հասկացան, որ մենք գնում

ենք վոչ թե դեպի կապիտալիզմը, այլ դեպի սոցիալիզմը, վոր բայշևիկները բնավ մտադիր չեն վերականգնել հին ցարական Ռուսաստանը, անցյալներում ժողովուրդների բանտը: Յեվ նրանք նետվեցին հակախորհրդային բանակը, նրանք այժմ անցել են մեծապետական ռուսական շովինիզմի գլուխը: Նրանք դեմ են ազգային հանրապետությունների, դեմ են ազգային լեզուների և կուլտուրաների զարգացմանը, ապարատների ազգայնացմանը ազգային ռայոններում, վորպես պահպանեն նախկին առանձնաչնորհումները վելիկոռուսական չինովնիկների և վելիկոռուսական ծառայող ինտելիգենցիայի համար:

Ճիշտ նմանապես վերջին տարիների մեր քաղաքականությունը ցրեց ազգային հանրապետությունների բուրժուական նացիոնալիստների յերազները: Այդ նացիոնալիստներից չատերը յելան մեզ մոտ, այսպես ասած մեր ազգային քաղաքականության բուհիրով նրանք դարձան խորհրդային իշխանության ուղղակի (իսկ մի քանիսը նույնիսկ ուղղակի վռնասկություն), վորովհետև խորհրդային իշխանությունը նրանց յերկրին բերեց ազգային ապատագրություն և տնտեսական ինտելիգենցիային տվեց մի չարք առավելություններ և հնարավորություններ, վորը նա չունենար ցարիզմի օրոք: Ուկրաինական, բելոռուսական, թաթարական և այլ ինտելիգենցիայի նացիոնալիստական մասը կարծում եր, վոր խորհրդային ազգային քաղաքականությունը կտանի դեպի ԽՍՀՄ բաժանումը լիովին ինքնուրույն, առանձնացած հանրապետություններին, վորոնք խորհրդայինից կվերածվեն բուրժուական դեմոկրատական հանրապետությունների: Դրա փոխարեն

ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԹԵՔՈՒՄՆԵՐԻ ԵՑՈՒԹՑՈՒՆԸ

Ինչո՞ւմն են արտահայտվում այդ թեքումները։

Ահա այսպես է պատասխանում այս հարցին ընկ. Ստալինը կենտկոմի քաղաքական զեկուցման 16-րդ համագումարում.

«Դեպի վերևկոռուսական շովինիզմը, յեղած թեքման էությունը կայանում է լեզվի, կուլտուրայի, կենցաղի ազգային առանձնահատկությունները անտես առնելու, ազգային հանրապետությունների և մարզերի լենինիզացիան պատրաստելու, ազգային իրավահավասարության սկզբունքը խախտելու և ամենատես, ամենուր գործող, դարավոր ցարիզմի և պետական ու հասարակական այլ կարգակերպությունների ազդեցության կուսակցական քաղաքականության պակասերը անելու ձգտման մեջ*)։

«Դժվար չէ հասկանալ, որ այդ թեքումը արտացոլում է աշխատանքում տիրող վերևկոռուսական մեծ դասակարգերի ճնշումը վերադարձնելու իրենց կորցրած արտոնությունները։

«Այսպիսով և վերևկոռուսական շովինիզմի վտանգը, որպես գլխավոր վտանգ, կոչակցությունների մեջ ազգային հարցի բնագավառում»։

Ինչո՞ւմն է դեպի աջերական շովինիզմը յեղած թեքման էությունը։

«Դեպի աջերական շովինիզմը յեղած թեքման էությունը կայանում է իր ազգային պատկան

*) «Отчет ЦК XVI с'езду ВКП (б)», 1930 թ., էջ 76։

մեջ առանձնանալու և ամփոփվելու, իր ազգի ներսում դասակարգային հակասությունները ոչընչելու, վերիկոռուսական չովինիզմից պաշտպանվելու,— սոցիալիստական չինարարության ընդհանուր հոսանքից մեկուսանալու միջոցով,— ձգտման մեջ, չհասնել այն, ինչ մոտեցնում և միացնում է ՍՍՀՄ ազգությունների աշխատավոր մասսաները, և տեսնել այն, ինչ կարող է հեռացնել նրանց իրարից:

«Դեպի տեղական չովինիզմը յեղած թեքումն արտացոլում և առաջներում ճնշված ազգերի մեծնող դասակարգերի դժգոհությունը պրոլետարիատի դիկտատուրայի ռուժիմից, նրանց ձգտումն առանձնանալու իրենց ազգային պետության մեջ և հասուստելու այստեղ իրենց դասակարգային տիրապետությունը»:

«Այս թեքման վտանգը կայանում է նրանում, որ նա պատվաստում է բուրժուական նացիոնալիզմ, թուլացնում է ՍՍՀՄ աշխատավոր ժողովուրդների միասնականությունը և հեշտացնում է ինտերվենցիոնիստների գործը»*):

Վերիկոռուսական չովինիզմը քայքայում է անցյալում ճնշված ժողովուրդների վստահությունը դեպի խորհրդային իշխանությունը, ազգամիջյան թշնամության թունով թունավորում և աշխատավորների շարքերը: Մեծապետական չովինիզմը սնունդ է տալիս տեղական նացիոնալիստների ագիտացիայի համար: Ցեթե տեղական չովինիզմը հանդես է գալիս «ազգը դասակարգից բարձր» լոզունգով, դասակարգային չահերը ինչ

*) Նույն տեղը, էջ 80—81:

վոր «համազգային» չահերի յենթարկելու դրոշի տակ, ապա մեծապետական չովինիզմի թեքումը կուսակցության մեջ հաճախ քողարկվում է լենինցիզմի դիմակի տակ: Այս նուրբ ձեվով վերիկոռուսական նացիոնալիզմն ամենավտանգավորն է:

Շատ հաճախ վերիկոռուսական չովինիզմի ազգային հանրապետություններին մեջ արտահայտվում է պետական, հասարակական և այլ կազմակերպությունների՝ տեղական ազգությունների լեզվին անցնելու դեմ արգելքներ հարուցելու փորձով: Այդ անցման համար անհրաժեշտ և ապարատի մեջ առաջ քաշել տեղական ազգությունների աշխատավոր մասսաներին պատկանող աշխատողների, խնամք տանել նրանց կուլտուրական մակարդակը բարձրացնելու համար, անհրաժեշտ է, որ հիմնարկների բոլոր աշխատակիցները ուսումնասիրեն տեղական լեզուները:

Շատ հանրապետություններին մեջ այս բնագավառում մենք ունենք մեծ նվաճումներ: Որինակ Ուկրաինայում բոլոր ապարատների մեջ ուկրաինացիները մինչև հաշվով կազմում են 58,64 տոկոս, Բելոռուսիայում բելոռուսները—60,72 տոկոս, Վրաստանում վրացիները— 66,06 տոկոս, Հայաստանում հայերը 94,93 տոկոս: Սա այն հանրապետություններում, որտեղ տեղական ազգությունները կուլտուրական ավելի բարձր մակարդակ ունեն: Մի չարք այլ հանրապետությունների մեջ դրությունն ավելի վատ է: Որինակ Ուզբեկստանում մինչև հաշվով ապարատներում միայն 22,22 տոկոս ուզբեկներ, Թուրքմենստանում թուրքմեններն ավելի պակաս— 11,11 տոկոս,): Սա բացատրվում է վոչ

*) «Национальная политика ВКП (б) в цифрах», էջ 199:

Ասպահովագրական դանձարկղում չեն ընդունում ուզբեկերեն գրություններ, և ամբողջ գրագրությունը կատարվում է հարյուր տոկոսով ռուսերեն *):

Վոտյակների մարզում մենք անընդհատ կռանում ենք գյուղության չծի ազամազամը ապարատի ազդայնացման դրծում: Ամման փոխարեն մենք նկատում ենք տեղական հիմնական ազգության պատկանողների (վոտյակներ կամ ուչաստկոմերներ) աշխատողների թվի կրճատումը ապարատի մեջ. 1928 հուլիսից մինչև 1929 թ. հուլիսը ուչաստկոմերների թիվը մարզդրծկոմի մեջ 44 տոկոսից իջել է 40 տոկոսի, Պեռապատում 31,8–ից 20 տոկոսի, տեղական անուևսության բաժնում 38–ից 8 տոկոսի կապի դրասեն յաչեյկում 23,6 տոկոսից 5 տոկոսի և այլն: Ռուս պատասխանատու աշխատողները հարկավոր չեն համարում տոկոսներ տեղական կազմեն: Զարմանալի չէ, որ հիմնարկների գործավարությունը մեծ մասով կատարվում է ռուսերեն:

Կազվա–Դոսլեայում և Շախբիդյարում, ինչպես ցույց տվեց հետազոտությունը, «բարդ ամուռ և ամենաթեթև վերլիկոռուսական չովինիզմ: Հիմնարկներում ծառայության չեն ընդունում ուզբեկներին իբրև թե այն հիման վրա, որ նրանք ռուսերեն չգիտեն, չեն կարողանում աշխատել և տոհմատարակ ճարպիկ չեն: Ծեղել և նուրնիկ այսպիսի դեպք, գործից հեռացրել են մի ուզբեկ կնոջ–մաքրողի «ռուսերեն չիմանալու պատճառով»:

«Ձեր նման դեպքում հարցնում են, ինչո՞ւ չեն ընդունում ուզբեկներին, մի քանի «դնկոպարներ» պատրաստված են:

«Մենք աշխատող և հարկավոր, իսկ դուք տալիս եք ուզբեկներ»:

«Ծեռ դա կանվանենք, ասաց ընկ. Կախիանին,—մեծապետական լրբություն, որ գոյություն ունի, դժբախտաբար տեղ–տեղ մինչև այսօր»:

վոտյակների մարզում մենք անընդհատ կռանում ենք գյուղության չծի ազամազամը ապարատի ազդայնացման դրծում: Ամման փոխարեն մենք նկատում ենք տեղական հիմնական ազգության պատկանողների (վոտյակներ կամ ուչաստկոմերներ) աշխատողների թվի կրճատումը ապարատի մեջ. 1928 հուլիսից մինչև 1929 թ. հուլիսը ուչաստկոմերների թիվը մարզդրծկոմի մեջ 44 տոկոսից իջել է 40 տոկոսի, Պեռապատում 31,8–ից 20 տոկոսի, տեղական անուևսության բաժնում 38–ից 8 տոկոսի կապի դրասեն յաչեյկում 23,6 տոկոսից 5 տոկոսի և այլն: Ռուս պատասխանատու աշխատողները հարկավոր չեն համարում տոկոսներ տեղական կազմեն: Զարմանալի չէ, որ հիմնարկների գործավարությունը մեծ մասով կատարվում է ռուսերեն:

Կազվա–Դոսլեայում և Շախբիդյարում, ինչպես ցույց տվեց հետազոտությունը, «բարդ ամուռ և ամենաթեթև վերլիկոռուսական չովինիզմ: Հիմնարկներում ծառայության չեն ընդունում ուզբեկներին իբրև թե այն հիման վրա, որ նրանք ռուսերեն չգիտեն, չեն կարողանում աշխատել և տոհմատարակ ճարպիկ չեն: Ծեղել և նուրնիկ այսպիսի դեպք, գործից հեռացրել են մի ուզբեկ կնոջ–մաքրողի «ռուսերեն չիմանալու պատճառով»:

«Ձեր նման դեպքում հարցնում են, ինչո՞ւ չեն ընդունում ուզբեկներին, մի քանի «դնկոպարներ» պատրաստված են:

«Մենք աշխատող և հարկավոր, իսկ դուք տալիս եք ուզբեկներ»:

«Ծեռ դա կանվանենք, ասաց ընկ. Կախիանին,—մեծապետական լրբություն, որ գոյություն ունի, դժբախտաբար տեղ–տեղ մինչև այսօր»:

*) «Պրավդա Վոստոկա», 18 հունիսի 1930 թ.

լուրջ մարդ, իսկ դու հանկարծ նրան պատասխանում ես ուկրաիներեն*):

16-րդ համագումարում ընկ. Կագանովիչը իր դեկուցման մեջ բերեց ազգային լեզուների և տպարանների աղջայնացման հանդեպ մեծապետական վերաբերմունքի հետեվյալ օրինակ:

«Կադրերի աղջայնացման գործում մենք ունենք վորոշ նվաճումներ, բայց գործը վատ է արևվելյան հանրապետություններում և մարզերում: Պետք է ասել, վոր մարդիկ քիչ են աշխատում դրա վրա..., կենտրոնում հաճախ հաշվի չեն առնում այդ հարցի ամբողջ կարևորությունը, վորպես օրինակ մեծապետական մոտեցման դեպի այդ գործը՝ կենչեմ կադրերի հնգամյակի ձեվակերպումը Պետպլանի կողմից, վորի միտքն այն է, թե Վոլգայի ժողովուրդները, ինչպես թաթարները, բաշկիրները, դերմանացիները, վորոնց մեծամասնությունը իրրեվ թե գիտե ռուսերեն լավ, ավելի հեշտ է հաղորդակից անել կուլտուրային և նրանցից կադրեր պատրաստել, քան ռուսերեն չիմացող մյուս ժողովուրդները... խնդիր չի դրվում կադրեր պատրաստել թաթարներից, բաշկիրներից- և այլն, վորոնք սովորելին և աշխատելին իրենց մայրենի լեզվով**)»:

Դեպի կուսակցության աղջային քաղաքականությունը նման վերաբերմունքի վոտնդը միանգամայն ակնհայտ է:

Ինչ վերաբերում է տեղական նացիոնալիզմին, ապա նրա ձեվերը զանազան են լինում տար-

*) «Պրավդա», 27 հուլիսի, 1930 թ.:

**) «Կենտկոմի հաշվետվությունը Համկ(բ) 16-րդ համագումարին», եջ 131—132:

բեր հանրապետությունների մեջ, բայց էությունը միշտ մեկ է: Տեղական նացիոնալիզմը կուրսը բռնում է դեպի ավյալ ազգային հանրապետության առանձնացումը Խորհրդային Միությունից, ցանկանալով զարգացնել այն առանձնապես ինքնամփոփ միավոր, նա հակադրում է ավյալ ժողովրդի տնտեսությունը և ազգային կուլտուրան ՍՍՀՄ այլ ժողովուրդների տնտեսության և կուլտուրային, առանձնապես ռուսական կուլտուրային: Տեղական նացիոնալիզմը կուլտուրական շինարարության մեջ առաջադրում է—«հետ Մոսկվայից» լոզունգը, այսինքն հետ համաշխարհային հնդաժխության, համաշխարհային պրոլետարական կուլտուրայի կենտրոնից: Նման լոզունգ Ուկրաինայում առաջադրում էին նույնիսկ մի քանի ուկրաինական կոմունիստներ, վորոնք ընկել էին բուրժուական նացիոնալիզմի ազդեցության տակ: Նրանք մի ժամանակ առաջադրում էին այն լոզունգը, թե պետք է յերևար դարձնել դեպի Արևմուտք, այսինքն արևմտյան բուրժուական կուլտուրան (նման տրամադրություններ արտահայտվել են վոչ միայն Ուկրաինայում, այլ և Բելոռուսիայում, վորտեղ չովինիստական, նացիոնալ-դեմոկրատական տրամադրությունները վարակել էին վոչ միայն ինտելիգենցիայի մի մասը, այլ և մի քանի բելոռուսական կոմունիստների): Արևվելյան հանրապետությունների մեջ տեղական չովինիզմը հատնում և մինչեվ պանթյուրքիզմը*), այսինքն կուրսը դեպի բուրժուական Թուրքիան և նրա կուլտուրան: Մի քանի նացիոնալիստներ հատնում են մինչև հետևյալ հակա-

*) Պանթյուրքիստները Թուրքերին, Թուրքմեններին, ուզբեկներին, կիրգիզներին և այլն համարում են մի թյուրքական ազգ, վոր ունենալու է թյուրքական մի կուլտուրա:

հեղափոխական լոզունգը. «Ամեն լավ և Անելիան, քան Մանկիան» Ցեթե նրա արտահայտությունը թարգմանենք դասակարգային լեզվի, ապա դա նշանակում է. «Ամեն լավ և կապիտալի իշխանությունը, քան պրոլետարիատի դիկտատուրան», «ամեն լավ և բուրժուա կան Անգլիան, քան պրոլետարական Խորհրդային Միությունը»:

ՆԱՑԻՈՆԱԼ-ՍՏԱԿԱՆ ՀԱԿԱՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առանձնապես ցայտուն կերպով դրսևորեց նացիոնալական լոզունգների հակահեղափոխական աշխատանքը ՍՎՈՒ-ի («Ուկրաինայի ազատագրության միության») գործունեությունը: Այդ հակահեղափոխական կազմակերպությունը գործում էր Ուկրաինայի «անկախության» կոչերով: Այդ խոսքերով նա ջանում էր Ուկրաինան Խորհրդային Միությունից, այդ կապիտալիզմի իր առաջնորդի ձեռքերում իր առաջ էր: «Ցեթե ազատ [illegible] նեն, ապա մենք կարողանանք ունենալ անկախություն»: ՍՎՈՒ-ի գործունեությունը չէր սահմանափակվում հակահեղափոխության և Խորհրդային իշխանության հետ, միայն ձգտում էր ազգային ինքնուրույնության գաղափարը տարածել բոլոր աշխատավորների մեջ: Բայց «անկախության» այդ ջատագովները, որոնք իրենց պատկան դնում էին ուժ ունենալ—կարողանալ պահել Ուկրաինան, Վրաստանը և Կրիմը, Դեներկինը և Վրանգելը, դեմ հետ, ուժ ունենալ «մենշևիկ և անարխիստ Ռադա»-ների, կոմունիստների հետ, վարվելով հետևելով նացիոնալ-ֆաշիստական հակահեղափոխական

խավերը հոգ էին քաշում ոչ թե ազգային չահերի, այլ մոնոպոլիստական, կապիտալիստների, կալվածատերերի և կուլակների չահերի համար: Զարմանալի չէ, որ ՍՎՈՒ-ի գործիչների մեջ, որոնք Իվանիցա, առաջ էին եկել «Ռուս ժողովրդի միության», այնինչ ցարիզմի որոշ ամենամեծ հարյուրապետներ, չովինիստական, մեծապետական կապիտալիստական անդամ:

ՍՎՈՒ-ի հակահեղափոխականները դեմ էին Դնեպրոստրոյին, Ուկրաինայի ինդուստրացման, վարվելով ինդուստրացումն ուժեղացնում է նրանց առելի պրոլետարիատը: Սակայն նրանք պատրաստ էին Ուկրաինան դարձնել Լեհաստանի և արևմտյան կապիտալի գաղութ: ՍՎՈՒ-ն վոչ թե «Ուկրաինայի ազատագրության միություն» էր, այլ «Ուկրաինայի ստրկացման միություն»: ՍՎՈՒ-ի պարագլուխները ստորագրել էին պետական պայմանագիրը Լեհաստանի հետ—մի պայմանագիր, որը լեհական կալվածատերերի ֆաբրիկանտների իշխանությունն էր դարձնել Արևմտյան Ուկրաինան:

Վերադարձնել լեհական պաններին Խորհրդային Ուկրաինա, վերականգնել հողի սեփականությունը, վճարել կալվածատերերին հեկտարների հեղափոխության համար բոնագրավված հողի համար 7 միլիարդ ռուբլի, վերականգնել ֆաբրիկանտների և գործարանատերերի սեփականության իրավունքը, վճարել ոսար կապիտալիստներին նախկին ցարական Ռուսաստանի պարտքերի մի մասը միլիարդներով—ահա ՍՎՈՒ-ի ծրագիրը: Ուկրաինայի «փրկիչները» հույս ունեին լեհական ֆաշիստների ոգնությամբ Ուկրաինայում վերականգնել բուրժուական հասարակակարգը: «Անկախության»

լողունգը դարձ եր ածում միայն աչքերին թոզ փչելու, մասսաներին խաբելու համար, իրականում նացիոնալիստական հակահեղափոխական լողունգն եր. «Ավելի լավ է Լահաստանը, քան ԽՍՀՄ»,—վորովհետև ԽՍՀՄ մեջ պրոլետարիատի իշխանություն է, իսկ Լեհաստանում պանների և դրծատարանատերերի իշխանություն: Մեռնող դասակարգերն իրենց վերկության համար պատրաստ եին ստրկացնել Ուկրաինան, ծախել նրան արտասահմանյան կապիտալին:

ՍՎՈՒ-ի դաշավորությունը ցույց տվեց, ինչպես բուրժուական նացիոնալիստները դառնում են ոտարյերկրյա կապիտալի դրծակալներ: ՍՎՈւ-ի դաշավորությունը պայծառ կերպով դրսեվորեց տեղական այն նացիոնալիզմի վտանգը, վորը «հնչացնում է ինտերվենցիոնիստների դրծը» (Ստալին):

Նացիոնալիստական հակահեղափոխության մի այլ բնորոշ որինակն է սուլթան-գալիևչինան: Նա բնորոշ է վորպես որինակ այն կապի, վոր գոյություն ունի նացիոնալիստական տարրերի միջև կուսակցությունից դուրս և կուսակցության ներսում: Սուլթան-Գալիևը աչքի ընկնող թաթարական կոմունիստ եր մինչև 1923 թ.: Սկսելով նացիոնալիստական թեքումից նա սկսեց մինչև հակահեղափոխական և հակախորհրդային աշխատանքը, մինչև կապը բանմաչների պարապմունքների և բուրժուական եմիգրանտների հետ: Սուլթան-Գալիևը վտարվեց կուսակցությունից, բայց նրա հակահեղափոխական աշխատանքը չդադարեց: Զգաստեց նաև նրա կապը մի քանի կոմունիստների հետ, վորոնք վարակված եին տեղական նացիոնալիզմով: Այդ կոմունիստները մինչև վերջին ժամանակները, մինչև Սուլթան-Գալիևի հետ նրանց ունեցած կապի մերկացումը, մնում եին կուսակցության շարքերում: Սուլթան-գալիևչինայի իդեոլոգիան ձևավորվել եր վորպես պանթյուրքիզմի իդեոլոգիա: Բայց այս պանթյուրքիզմի ուշադրավ առանձնահատկությունը հանդիսանում է նրա քողարկումը «ձախ» հեղափոխական ֆրազներով:

Սուլթան-գալիևականները ժխտում են պրոլետարիատի դիկտատուրան և նրա փոխարեն առաջադրում են գաղութների և կիսագաղութների դիկտատուրան մետրոպոլիաների (գաղութների տեր կենտրոնական պետությունները) վրա *): Խորհրդային ազգային հանրապետությունների փոխարեն սուլթան-գալիևականները ձգտում եին Արևմուտքում ստեղծել «Թուրանական պետություն», վորտեղ, պարզ է, պիտի վերականգնվեր բայերի և կուլակների իշխանությունը, ոտարյերկրյա կապիտալի իշխանությունը: Կոմունիստական կուսակցության փոխարեն նրանք ուզում եին ստեղծել «բանվորա-գյուղացիական սոցիալիստական կուսակցություն» գյուղական բուրժուազիայի դեկավարությամբ: Սուլթան-գալիևականները ձգտում եին նույնպես ստեղծել «գաղութային ինտերնացիոնալ» և փորձեր եին անում այդ նպատակով կապ հաստատել չինական հակահեղափոխական դոմինդանի հետ:

Խոսելով կուսակցության ներսում գտնված նացիոնալիստական թեքումների մասին, մենք պետք է ընդգծենք, վոր նրանք սովորաբար կապված են լինում ընդհանուր քաղաքական հարցերում գտնված թեքումների հետ: Այսպես որինակ վրացական ուկլոնիստները,

*) «Պրավդա», 4 նոյեմբերի, 1929 թ. Տարոլովի հոդվածը՝ «Սոցիալիստական հարձակումը և բուրժուական նացիոնալիստների ակտիվացումը»:

վորոնք մենշևիզմի ճանապհկիցներն եյին Վրաստանի կոմկուսի մեջ և վրացական նացիոնալիստական թևքման արտահայտիչները նրա շարքերում, 12-րդ համագումարում պաշտպանություն գտան ընկ. Բուխարինի կողմից, վոր այն ժամանակ վոքրացնում եր տեղական չովինիզմի նշանակությունը: Իսկ հետագայում վրացական ուկլոնիստները գնացին Տրոցկու յետևից: Բելոռուսիայում ընկ. Ձերժինսկուն ավ ոպորտունիստական սխալները, նրա քարոզը բուխարինյան հոչակավոր լոզունգի-«հարստացեք», կապված եյին ազգային հարցում կատարած սխալների, բելոռուսական կոմկուսի մեջ դեպի տեղական չովինիզմը յեղած թևքմանը կոմնաքի պաշտպանություն ցույց տալու հետ (հետագայում նա խոստովանեց այդ սխալները): Նախկին սրոցկիստ Վահանյանը հանդես յեկավ վորպես պաշտպան մելիխոռուսական չովինիզմի՝ ազգային կուլտուրաների զարգացման հարցում և այլն (Վահանյանը հետացվեց կուսակցությունից, բայց իր սխալները խոստովանելուց և սրոցկիստական հայացքներից հրաժարվելուց հետո վերընդունվեց կուսակցության մեջ):

ՊԱՅՔԱՐ ՑԵՐԿՈՒ ՃԱՐՏԻ ՎՐՍ.

Կուսակցությունը միշտ պայքարել է թե՛ մեծապետական ռուսական և թե՛ տեղական նացիոնալիստական թևքման դեմ:

Կուսակցության 8-րդ համագումարում (1919 թ.) կուսակցության ծրագիրը քննելիս ընկ. ընկ. Բուխարինը և Պյատակովը հանդես յեկան ազգային ինքնորոշման կետի դեմ, քաղաքակցել ձախ Ֆրանկենով: Ընկ. Բուխարինն առաջարկում եր ազգերի ինքնորոշման մասին խոսել աշխատավարների ինքնորոշման մասին: Սակայն սա նշանակում եր ասել յեռամնաց ազգերին. «Քանի դեռ ձեզանում չկա պրոլետարիատի դիկտատուրա, մենք չենք հանձնի ձեր ինքնորոշման իրավունքը»: Անարկելով Բուխարինին Լենինը համագումարում առիթ ունեցավ հարցնելու, վոր չի կարելի ճանաչել ազգերի ինքնորոշման իրավունքը: Ազգ—նշանակում է բուրժուազիայի պրոլետարիատ չեա մրցակից: Մենք, պրոլետարներս, պետք է ճանաչենք ինչպիսի քամահարելի բուրժուազիայի ինքնորոշման իրավունքը: Դա վոչ մի բանի համապատասխան չէ: Կամ, ներեցեք, դա համապատասխան է նրան, ինչ կա»:

«Կարո՞ղ ենք մենք դնալ նրանց մոտ (այդպես ասեցին յեռամնաց ազգերի մոտ Մ. Շ.) և առել. «Մենք կոտորելենք ձեզ չհավատարմացողներին»—հարցնում է Լենինը և պատասխանում է—մենք պետք անել չենք կարող, վորովհետև նրանք մեզ բոլշևիկներ չեն իրենց մոլլաներին»:

Ցերեկ մենք ընդունեցինք Բուխարինի տեսակետը, սակայն մենք չենք կարողանա ցրել այն անվստահությունը դեպի ռուսները, վորն ածել եր ցարիզմի դրած ազգային ճնշման հոգի վրա:

Կուսակցության 10-րդ համագումարը (1921 թ.) ազգային հարցի մասին յեղած բանաձևում նշեց, վոր վելիկոռուսական կոմունիստները ազգային ծայրամասերում—

«...Հաճախ վոչնչացնում են ազգային առանձնահատկությունների նշանակությունը կուլտուրայի և խորհրդային աշխատանքում, համարելով, թե բնավ հարկ չեն առնում այդ առանձնահատկությունները... Մյուս կողմից կոմունիստները—

վորոնք մենշևիզմի ճանապհկիցներն եյին Վրաստանի կոմկուսի մեջ և վրացական նացիոնալիստական թևքման արտահայտիչները նրա շարքերում, 12-րդ համագումարում պաշտպանություն գտան ընկ. Բուխարինի կողմից, վոր այն ժամանակ վոքրացնում եր տեղական չովինիզմի նշանակությունը: Իսկ հետագայում վրացական ուկլոնիստները գնացին Տրոցկու յետևից: Բելոռուսիայում ընկ. Ձերժինսկուն ավ ոպորտունիստական սխալները, նրա քարոզը բուխարինյան հոչակավոր լոզունգի-«հարստացեք», կապված եյին ազգային հարցում կատարած սխալների, բելոռուսական կոմկուսի մեջ դեպի տեղական չովինիզմը յեղած թևքմանը կոմնաքի պաշտպանություն ցույց տալու հետ (հետագայում նա խոստովանեց այդ սխալները): Նախկին սրոցկիստ Վահանյանը հանդես յեկավ վորպես պաշտպան մելիխոռուսական չովինիզմի՝ ազգային կուլտուրաների զարգացման հարցում և այլն (Վահանյանը հետացվեց կուսակցությունից, բայց իր սխալները խոստովանելուց և սրոցկիստական հայացքներից հրաժարվելուց հետո վերընդունվեց կուսակցության մեջ):

ՊԱՅՔԱՐ ՑԵՐԿՈՒ ՃԱՐՏԻ ՎՐՍ.

Կուսակցությունը միշտ պայքարել է թե՛ մեծապետական ռուսական և թե՛ տեղական նացիոնալիստական թևքման դեմ:

Կուսակցության 8-րդ համագումարում (1919 թ.) կուսակցության ծրագիրը քննելիս ընկ. ընկ. Բուխարինը և Պյատակովը հանդես յեկան ազգային ինքնորոշման կետի դեմ, քաղաքակցել ձախ Ֆրանկենով: Ընկ. Բուխարինն առաջարկում եր ազգերի ինքնորոշման մասին խոսել աշխատավարների ինքնորոշման մասին: Սակայն սա նշանակում եր ասել յեռամնաց ազգերին. «Քանի դեռ ձեզանում չկա պրոլետարիատի դիկտատ-

թյունների նշանակությունը կուսակցական և խորհրդային աշխատանքում, ստվերի մեջ թողնելով աշխատավորների դասակարգային չահերը: Այս հանգամանքն իր հերթին առնում է դեպի թեքում կոմունիզմից բուրժուա-դեմոկրատական նացիոնալիզմի ուղղությամբ»:

Վճռականորեն դատապարտելով այս յերկու թեքումները, վորպես վնասակար և վտանգավոր կոմունիզմի գործի համար, համագումարը համարեց «անհրաժեշտ նշել առաջին թեքման-դեպի մեծապետականություն, կոլոնիզատորություն յեղած թեքման առանձին վտանգը և առանձին վնասը»:

12-րդ համագումարում (1923 թ.) ընկ. Բուխարինը, վորը տարիներով ժխտում եր ազգերի ինքնորոշման իրավունքը, վորոշեց «ղղջալ» և ընկավ հակառակ ծայրահեղության մեջ. նա փորձեց «սվաղել» տեղական նացիոնալիզմի նշանակությունն ու վտանգը: Ընկ. Ստալինը այսպես բնորոշեց Բուխարինի ղիրքը. «դե՛, ինչ կարիք կա զբաղվել այնպիսի մի ճիճուով, ինչպիսին է տեղական չովինիզմը, յերբ մենք ունենք այնպիսի «Գողիաթ», ինչպես վելիկոռուսական չովինիզմը»: Առարկելով ընկ. Բուխարինի դեմ ընկ. Ստալինը ընդգծեց յերկու ֆրոնտի վրա պայքարելու անհրաժեշտությունը, «վորովհետև առանց այդ յերկճակատ պայքարի վոչ մի մխածուլում չի լինի ռուս և ազգային բանվորների և գյուղացիների միջև»:

Միաժամանակ ընկ. Ստալինն ընդգծում է, վոր վելիկոռուսական չովինիզմը դլխավոր վտանգն է.

«Ձերը ասում են,—հարցարարից նա,— թե ազգային հարցում դլխավոր պայքարը պետք է մղել վելիկոռուսական չովինիզմի դեմ... դրա-

նով ուզում են ասել, թե ռուս կոմունիստի պատասխանատվությունն է, վոր ինքը պայքար մղի ռուսական չովինիզմի դեմ»:

Պայքարը յերկու ֆրոնտի վրա ազգային հարցում կապում է լենինյան ազգային քաղաքականության անբաժանելի առանձնահատկությունը:

III. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆԵՐԻ ՃԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ազգային կուլտուրաների հնարավորության հարցերում վերլիկոուսական չովինիզմի արտահայտությունների ընկ. Ստալինը կենսական քաղաքականության մեջ մեծ ուշադրության դարձրեց: Ցեղ իդեալ չեր: Վերլիկոուսական չովինիստների պայքարը կուսակցության ազգային քաղաքականության դեմ ազգային կուլտուրաների զարգացման բնագավառներում՝ առանձնապես վտանգավոր է, երբ նա ծածկվում է «ձախ» ֆրազներով և մեր ինտերնացիոնալ խնդիրների վրա հիմնվելով:

Ահա ինչպես է բնորոշում այդ մարդկանց ընկ. Ստալինը.

«Այդ տիպի ուկլոնիստները մեկնում են նրանից, թե քանի որ սոցիալիզմի հաղթանակի ժամանակ ազգերը պիտի միաձուլվեն, իսկ նրանց ազգային լեզուները կվերածվեն մի ընդհանուր լեզվի, ապա չկիլ է ժամանակը լիկվիդացիայի ենթարկելու ազգային տարբերությունները և հրաժարվելու առաջներում ճնշված ժողովուրդների ազգային կուլտուրայի զարգացմանն ուժանդակելու քաղաքականությունից: Նրանք այս բանում հիշատակում են Լենինին անճիշտ մեջբերումներ անելով նրանից, իսկ յերբեմն ուղղակի խեղաթյուրելով և պարտելով Նրան: Լենինն ասել է, որ սոցիալիզմի մեջ կմիաձուլվեն ազգությունների չահերը,—արդյոք սրանից չի՞ հետևում, որ ժամանակ է վերջ տալ ազգային հանրապետություններին և մարզերին... ինտերնացիոնալիզմի չահերի համար: Լենինը 1913 թ. բունդականների հետ բանավիճելիս ասել է, որ ազգային կուլտուրայի լոզունգը բուրժուական լոզունգ է.—արդյոք սրանից չի՞ հետևում, որ ժամանակն է վերջ տալու ԽՍՀՄ ժողովուրդների ազգային առանձնահատկությունները հաշվի առնելու քաղաքականությանը և անցնել ասիմիլյացիայի*) քաղաքականության.—ինտերնացիոնալիզմի չահերի համար: Ցեղ այլն, և այլն:*

«Կասկած չի կարող լինել, որ այդ թեքումն ազգային հարցում, դիմակավորված ինտերնացիոնալիզմի դիմակով և Լենինի անունով, հանդիսանում է վերլիկոուսական նացիոնալիզմի ամենանուրբ, ուստի և ամենավտանգավոր ախտակը»: 2)

Մերկացնելով այդ ընկերների հայացքները, ընկ. Ստալինը ընդգծում է հետևյալ մոմենտները 1) պետք է զանազանել ազգային լեզուների և կուլտուրաների ապագա վիճակը համաշխարհային մասշտաբով սոցիալիզմի հաղթանակից հետո՝ ազգային լեզուների և կուլտուրաների վիճակից մի յերկրում սոցիալիզմի չինա-

*) Ասիմիլյացիա—ավելի թույլ ազգի ձուլումն ավելի ուժեղ ազգի մեջ, որը դերակշռում է տվյալ պետական կազմում—Մ. Շ.

**) Կենտկոմի հաշվետվությունը Համկ(բ) 16-րդ համագումարին», 1930 թ.:

բարգավթյան շրջանում, 2) մոռանալ ազգային առանձնահատկությունները, ազգային լեզուները և կուլտուրաները նշանակում է փակել յետամնաց ժողովուրդների ուղին դեպի կուլտուրական հեղափոխություն և դրանով վնաս հասցնել պրոլետարական դիկտատուրային, 3) պետք է զանազանել ազգային կուլտուրաների ղարգացումը բուրժուազիայի գերիշխանության ոգով՝ նրանց ղարգացումից պրոլետարական դիկտատուրայի պայմաններում:

ՅԵ՞ՐԲ ԿՎԵՐԱՆԱՆ ԱԶԳԵՐԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ

Այս հարցին ընկ. Ստալինը պատասխանում է այսպես.

«Նախ, Լենինը յերբեք չէ ասել, որ ազգային տարբերությունները կվերանան, իսկ ազգային լեզուները կձուլվեն մի ընդհանուր լեզվի մեջ մի պետության սահմաններում, նախքան սոցիալիզմի հաղթանակը համաշխարհային մասշտաբով: Լենինը, ընդհակառակը, ասել է բոլորովին հակառակը մի բան, այն է, որ «ազգային և պետական տարբերությունները ժողովուրդների և յերկրների միջև կմնան դեռ շատ և շատ յերկար, նույնիսկ պրոլետարիատի դիկտատուրայի իրագործումից հետո համաշխարհային մասշտաբով»:

Ինչպե՞ս կարելի յե հիմնվել Լենինի վրա, մոռանալով նրա այս հիմնական միտքը:

«Ճիշտ է, նախկին մարքսիստներից մեկը, իսկ այժմ renegat և renegat պ. Կաուցկին

պնդում է բոլորովին հակառակը նրան, ինչ ասվորեցնում է մեզ Լենինը: Նա ասում է, հակառակ Լենինի, որ պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակը Ավստրո-գերմանական մի ցյալ պետության մեջ անցյալ դարի կեսերին կստեղծեր դեպի մի ընդհանուր գերմանական լեզվի կազմությունը և չեխերի գերմանացումը, որովհետև կապանքներից ազատված վոխանակության ուժը միայն, ժամանակակից կուլտուրայի ուժը միայն, որ կբերեին իրենց հետ գերմանացիները, առանց որևէ բռնի գերմանացման գերմանացի կղարձներ յետամնաց չեխական մանր բուրժուաներին, գյուղացիներին և պրոլետարներին, որոնց վոչինչ չեր կարող տալ իրենց վտիտ ազգությունը» (տես «Հեղափոխություն և հակահեղափոխություն» դրքի գերմանական հրատարակության առաջաբանը»):

«Պարզ է, որ նման «կոնցեպցիան»*) միանգամայն ներդաշնակում է կաուցկու սոցիալ-շովինիզմի հետ: Կաուցկու այդ հայացքների դեմ հենց պայքարում եյի յես 1925 թվին Արեվելքի ժողովուրդների Համալսարանում ունեցած իմ յելույթում: Բայց մի բան՝ մեզ, մարքսիստներիս համար, որ ցանկանում ենք մինչեվ վերջը մնալ ինտերնացիոնալիստներ, կարող է որևիցե դրական նշանակություն ունենալ չափը կորցրած գերմանացի սոցիալ-շովինիստի այդ հակամարքսիստական դաղարկառնությունը: Ո՞վ է իրավացի. Կաուցկին թե Լենինը: Յեթե Կաուցկին է իրավացի, ապա ինչով բացատրել այն փաստը,

*) Կոնցեպցիա—հայացքների սիստեմ, տեսակետ—Մ. Շ.

վոր նման համեմատաբար յեռամնաց ազգությունները, ինչպես Բելոռուսները և ուկրաինացիք, վորոնք ավելի մոտ են վելիկոռուսներին, քան չեխերը գերմանացիներին, չռուսացան ԽՍՀՄ մեջ պրոլետարական հեղափոխության հետևանքով, այլ ընդհակառակը վերածնվեցին և զարգացան վորպես ինքնուրույն ազգեր: Ինչով՝ մենշևիկը, կերդիզները, ուզբեկները, տաջիկները, բացատրել, վոր այնպիսի ազգեր, ինչպես թուրք (եվ չենք խոսում վրացիների, հայերի, ադրբեջանցիների և այլնի մասին), չնայած իրենց յեռամնացության, վոչ միայն չռուսացան ԽՍՀՄ մեջ սոցիալիզմի հաղթանակի հետևանքով, այլ ընդհակառակը վերածնվեցին և զարգացան վորպես ինքնուրույն ազգեր: Պարզ չե ալդյոք վոր մեր հարևանի ուկրոնիսանները վազ տալով յերեվութական ինտերնացիոնալիզմի հետևից ընկել են կաուցկիական սոցիալ-շովինիզմի թաթերի մեջ: Պարզ չե ալդյոք, վոր ճառելով մեր ընդհանուր լեզվի մասին մի պետության սահմաններում, ԽՍՀՄ սահմաններում, նրանք իրականում ձգտում են վերականգնել առաջներում տիրապետող լեզվի, այն է՝ վելիկոռուսական լեզվի առանձնաշնորհումները: Ո՞ւր մնաց այստեղ ինտերնացիոնալիզմը*):

«Բոլոր ազգերի, իդյուք ԽՍՀՄ ազգերի մի ընդհանուր վելիկոռուսական ազգի մեջ ձուլման թեորիան՝ մի ընդհանուր վելիկոռուսական լեզվով, ազգայնական շովինիստական թեորիա յե, հակա-

*) «Կենակոմի հաշվետվությունը Համկ(բ) 16-րդ համագումարին». 1930 թ.:

լենինյան թեորիա, հակասող լենինիզմի հիմնական դրույթին, վոր կայանում է նրանում, թե ազգային տարբերությունները չեն կարող չքանալ մոտ ժամանակաշրջանում, վոր նրանք դեռ կմնան յերկար ժամանակ նույնիսկ համաշխարհային մասշտաբով պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակից հետո: Ինչ վերաբերում է ազգային կուլտուրաների և ազգային լեզուների ապագա հեռանկարներին, ապա յես միշտ պաշտպանել և այժմ էլ պաշտպանում եմ Լենինյան այն հայացքը, թե համաշխարհային մասշտաբով սոցիալիզմի հաղթանակի ընթացում, յերբ սոցիալիզմը կամրապնդվի և կմտնի կենցաղի մեջ ազգային լեզուներն անխուսափելիորեն կձուլվեն մի ընդհանուր լեզվի մեջ, վորը, իհարկե, չի լինելու վոչ վելիկոռուսական, վոչ գերմանական լեզուն, այլ ինչ-վոր նոր լեզու»[1]) ընկ. Ստալինն ընդգծում է, վոր—

«...չի կարելի չխոթել մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակը միջազգային մասշտաբով սոցիալիզմի հաղթանակի հետ:

Բացի դրանից պետք է ուշադրության առնել էլի մի հանգամանք, վոր վերաբերում է ԽՍՀՄ մի շարք ազգություններին: Կա Ուկրաինա ԽՍՀՄ կազմի մեջ: Բայց կա և մի այլ Ուկրաինա ուրիչ պետությունների կազմում: Կա Բելոռուսիա ԽՍՀՄ կազմի մեջ: Բայց կա և մի ուրիչ Բելոռուսիա այլ պետությունների կազմում: Կարծում եք, վոր ուկրաինական և բելոռուսական լեզվի հարցը կարող է լուծվել առանց հաշվի առ-

*) Նույն տեղը:

նելու այդ յուրահատուկ պայմանները։ Վերցրինք այնուհետեւ, ԽՍՀՄ այն ազգությունները, որոնք զանվում են նրա հարավային սահմանների վրա, սկսած Ադրբեջանից մինչև Կազակստանը և Բուրյատո-Մոնղոլիան։ Նրանք բոլորը գտնվում են նույն դրության մեջ, ինչ Ուկրաինան և Բելոռուսիան։ Հասկանալի չե՞ վոր այստեղ էլ պետք է ուշադրության առնել այդ ազգությունների զարգացման պայմանների առանձնահատկությունը։ Պարզ չե՞, արդյոք, վոր բոլոր այս և նման բաների և ազգային լեզուների պրոբլեմի հետ, չեն կարող լուծվել մի պետության սահմաններում, ԽՍՀՄ չրջաններում»[1])

Ինչպես հայտնի չե, հենց այն փաստը, վոր գոյություն ունի Խորհրդային Միությունը, վորտեղ բելոռուսական և Ուկրաինական ազգային կուլտուրաները ազատ կերպով զարգանում են, ուժեղացնում և լեհական պաններն լծի տակ հնծող բելոռուսների և ուկրաինացիների ձգտումը դեպի Խորհուրդների յերկիրը։ Խորհրդային ազգային կուլտուրան աչքի փուշ է լեհական ֆաշիստների համար և շատ է անհանդստացնում նրանց։ Հրաժարվել այդ քաղաքականությունից՝ կնշանակեր հեշտացնել արտաստահմանյան մեր դասակարգային թշնամիների գործը։

Ազգային առանձնահատկությունների—կուլտուրայի լեզվի, կենցաղի և այլնի լիաստաով, հաշվառման վերցրած և զգրոցի, մամուլի, պետական և հասարակական ապարատների մայրենի լեզվով գործավարության հարցի հետ։ Ամփոփել այս ամենը առանց ազգային հանրապետությունների և չրջանների գոյության, շատ դժվար է։

«Նախ,—ասաց ընկ. Ստալինը,— Լենինը յերբեք չի ասել, վոր ազգային ճնշման վոչնչացումը և ազգությունների չահերի միաճուլումը համազոր է ազգային տարբերությունների վոչնչացման։ Մենք վոչնչացրինք ազգային առանձնաչնորհումները և հաստատեցինք ազգային իրավահավասարություն։ Մենք վոչնչացրինք պետական սահմանները այդ բառի հին իմաստով, սահմանապահ այուները և մաքսային պատնեշները ԽՍՀՄ ազգությունների միջև։ Մենք հաստատեցինք ԽՍՀՄ ժողովուրդների տնտեսական և քաղաքական չահերի միասնականություն։ Բայց մի՞թե սա նշանակում է, վոր մենք դրանով վոչնչացրինք ազգային տարբերությունները, ազգային լեզուները կուլտուրան, կենցաղը և այլն։ Պարզ է, վոր չի նշանակում։ Բայց յեթե ազգային տարբերությունները, լեզուն, կուլտուրան, կենցաղը և այլն մնում են,— պարզ չե՞ միթե, վոր ազգային հանրապետությունները և չրջանները վոչնչացնելու պահանջը ավյալ պատմական ժամանակաշրջանում հանդիսանում է ռեակցիոն պահանջ, ուղղված պրոլետարիատի դիկտատուրայի չահերի դեմ։ Հասկանո՞ւմ են արդյոք մեր ուկլոնիստները, վոր այժմ վոչնչացնել ազգային հանրապետությունները և չրջանները նշանակում է ԽՍՀՄ ժողովուրդների մեծամասնության զրկել մայրենի լեզվով կրթություն ստանալու հնարավո

*) «Ենինիզմի հարցերը» Համկ(բ) 16-րդ համագումարին»։

րությունից, զրկել նրանց Մայրենի լեզվով դպրոց, դատարան, ադմինիստրացիա, հասարակական և այլ կազմակերպություններ ունենալու հնարավորություններից, զրկել նրանց սոցիալիստական շինարարության մասնակցելու հնարավորություններից: Պարզ է՛ն մեթե, որ վազ տալով ներեվոլուցիոնական ինտերնացիոնալիզմի դեմ, մեր ուկլոնիստները ընկել են ռեակցիոն վելիկոռուսական շովինիզմի թմբկի մեջ և մոռացել են, թե որովհետև մոռացել են կուլտուրական հեղափոխության լոզունգը պրոլետարիատի դիկտատուրայի շրջանում, որը (լոզունգը) միահավասար ուժ ունի ԽՍՀՄ բոլոր ժողովուրդների—և՛ Վելիկոռուսների և՛ փոչ վելիկոռուսների համար:

Յետամնաց ժողովուրդների կուլտուրական հսկա վերելքը, նրանց մեջ գրագիտության աճումը, հաջող պայքարը: կրոնական նախապաշարումների դեմ յետամնաց ազգությունների աշխատավոր մասսաների ներքրավումը խորհրդային շինարարության մեջ անհնար կլինեին, եթե մասսաները չսպասարկվին մայրենի լեզվով:

Սակայն ազգային լեզվի զարգացման (որն անհրաժեշտ է ազգաբնակության այդ լեզվով սպասարկելու համար) հարցի հետ սերտորեն կապված է ազգային կուլտուրայի զարգացման հարցը: Վելիկոռուսական շովինիստների յեղուկը ազգային կուլտուրաների զարգացման դեմ լիովին հասկանալի է: Եթե նրանց ազդեցության յենթարկվել են նաև մի քանի կոմունիստներ, որոնք իրենց համարում են ինտերնացիոնալիստ-

*) «Ղենտիմի հայվեճությունը Համիդ(բ) 10-րդ համագումարին». Թուռպեհրատ, 1980 թ., եջ 77—78:

ներ, մարքսիստներ և լենինյաններ, ապա այդ ընկերները որինակ են այն մարդկանց, վորոնք կառչում են լենինիզմի դասին, չըմբռնելով եությունը և խեղաթյուրելով լենինյան ուսմունքի վոդին և իմաստը:

2. Հակասո՞ւմ է արդյոք ազգային կուլտուրաների զարգացումն ինտերնացիոնալիզմին:

Ահա ինչպես է դնում ընկ. Ստալինը համաձուլման տրամաբանած իր ճառում ազգային կուլտուրայի հարցը.

«Ցերրոդի, Լենինը յերբեք չի ասել, վոր ազգային կուլտուրայի զարգացման լոզունգը պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում ռեակցիոն լոզունգ է: Ընդհակառակը, Լենինը միշտ պաշտպանել է այն տեսակետը, վոր պետք է ոգնել ԽՍՀՄ ժողովուրդներին զարգացնելու իրենց ազգային կուլտուրան: Լենինի, և վոչ մեկ ուրիշի, ղեկավարությամբ 1921 թ. կուսակցության 10-րդ համագումարում կազմվեց և ընդունվեց մի բանաձեվ ազգային հարցի մասին, վորտեղ ուղղակի խոսվում է այն մասին, վոր.—

«Կուսակցության խնդիրն է ոգնել վոչ վելիկոռուս ժողովուրդներին հասնելու առաջ անցած կենտրոնական Ռուսաստանին, ոգնել նրանց. ա) զարգացնել և ամրացնել իրենց մոտ խորհրդային պետականությունը այնպիսի ձևերով, վոր համապատասխան են այդ ժողովուրդների ազգային-կենցաղային պայմաններին, բ) զարգացնել և ամրացնել իրենց մոտ մայրենի լեզվով գործող դատարան, ադմինիստրացիա, տնտեսական որգաններ, իշխանության որգաններ, կազմված տեղական ազգաբնակության կենցաղի ու հոգեբանության հետ ծանոթ տեղա-

ցիներից, դ) զարգացնել իրենց մոտ մայրենի լեզվով մամուլ, դպրոց, թատրոն, ակումբային գործ և առհասարակ կուլտուր-կրթական հիմնարկներ, դ) կազմակերպել և զարգացնել թե հանրակրթական և թե պրոֆեսիոնալ-տեխնիկական բնույթ կրող կուրսերի և դպրոցների լայն ցանց մայրենի լեզվով»:

«Պարզ չե՞ արդյոք, որ Լենինը լիովին և ամբողջապես պաշտպանում եր ազգային կուլտուրայի զարգացման լոզունգը պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում:

«Մ[illegible]թե պարզ չե, որ ժխտել ազգային կուլտուրայի լոզունգը պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում նշանակում է ժխտել ԽՍՀՄ վոչ վելիկոռուս ժողովուրդների կուլտուրական վերելքի անհրաժեշտությունը, ժխտել այդ ժողովուրդների համար ընդհանուր պարտադիր կրթության անհրաժեշտությունը, հոգեպես և մտավորապես սուրկացնել այդ ժողովուրդները ռեակցիոն նացիոնալիստներին:

«Լենինն իրոք բուրժուազիայի տիրապետության պայմաններում ազգային կուլտուրայի լոզունգը համարել է ռեակցիոն լոզունգ: Բայց մ[illegible]թե՞ կարող էր սուրբ կերպ լինել: Ի՞նչ է ազգային կուլտուրան ազգային բուրժուազիայի տիրապետության պայմաններում: Բուրժուական իր բովանդակությամբ և ձեվով ազգային կուլտուրա, որ նպատակ ունի նացիոնալիզմի թույնով թունավորել մասսաները և ամրապնդել բուրժուազիայի գերիշխանությունը: Ի՞նչ է ազգային կուլտուրան պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում: Սոցիալիստական իր բովանդակությամբ և ձեվով ազգային մի կուլտուրա, որ նպատակ ունի դաս-

տիարակել մասսաները ինտերնացիոնալիզմի վոգով և ամրապնդել պրոլետարիատի դիկտատուրան: Ի՞նչպես կարելի է չվերթել սկզբունքային տարբեր այս երկու երևույթները, առանց կապերը խզելու մարքսիզմի հետ: Մ[illegible]թե պարզ չե, որ պայքարելով ազգային կուլտուրայի լոզունգի դեմ բուրժուական կարգերի որով, Լենինը հարվածում եր ազգային կուլտուրայի բուրժուական բովանդակությանը, և վոչ թե ազգային ձեվին: Անհիմ կլիներ յենթադրել, որ Լենինը սոցիալիստական կուլտուրան համարում եր ապազգային մի կուլտուրա, որ չունի այս կամ այն ազգային ձեվը: Բունդականները*) մի ժամանակ իսկապես Լենինին վերագրում եյին այդ անմտությունը: Սակայն Լենինի յերկերից հայտնի է, որ նա խիստ բողոքել է նման ղրպարտության դեմ, վճռականորեն հերքելով այդ անմտությունը: Մ[illegible]թե՞ մեր հարգելի ուկլոնիստները վերջիվերջո ելի քաշ են գալիս բունդականների հետքերով:

Այս ամենից հետո ի՞նչ մնաց մեր ուկլոնիստների վերաբերմունքից:

Վոչինչ, բացի ինտերնացիոնալիզմի դրոշով ձեռնածություն անելուց և Լենինին ղրպարտելուց:

Վելիկոռուսական շովինիզմի կողմը թեքվողները խորապես սխալվում են, յեթե կարծում են, որ ԽՍՀՄ մեջ սոցիալիզմի շինարարության շրջանը ազգային կուլտուրաների քայքայման և վերացման շրջանն է: Ընդհակառակը: Իրականում: պրոլետարիատի դիկտատուրայի և սոցիալիզմի շինարարության շրջանը ԽՍՀՄ մեջ հանդիսանում է բովանդակությամբ սո-

*) Բունդ—կոչվում է հրեական սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական միությունը: Դա մանր-բուրժուական, մենշևիկյան, նացիոնալիստական կազմակերպություն եր:

ցիալիստական և ձևով ազգային կուլտուրաների ծաղկման շրջան: Նրանք, յերևի, չեն հասկանում, վոր ազգային կուլտուրաների զարդացումը ել ավելի լայն ծավալ կստանա մայրենի լեզվով ընդհանուր պարտադիր նախնական ուսուցում մտցնելու և արագացնելու հետևանքով: Նրանք չեն հասկանում, վոր ազգային կուլտուրաների զարդացման պայմանով միայն կաբելի կլինի յեռամնյա ազդուրյուններն իսկական կերպով հաղորդակից դարձնել սոցիալիստական շինարարության ղործին: Նրանք չեն հասկանում, վոր հենց սրանումն է կայանում ՌՍՖՍՀ ժողովուրդների ազգային կուլտուրաների դրազմանը նպաստելու և ոգնելու լենինյան քաղաքականության հիմքը:

Կարող է տարօրինակ թվալ, վոր մենք՝ կողմնակիցներս ազգային կուլտուրաների ամբողջ միաձուլման (թե՛ ձևով և թե՛ բովանդակությամբ) մի ընդհանուր կուլտուրայի մեջ, մի ընդհանուր լեզվով, միաժամանակ կողմնակից ենք ազգային կուլտուրաների ծաղկման տվյալ մոմենտում: Սակայն սրանում տարօրինակ վոչինչ չկա: Պետք է թույլ տալ ազգային կուլտուրաներին զարդանալ և ծավալվել, դրսևորել լրևնյթ բոլոր հնարավորություններն ու ուժերը, վորպեսզի պայմաններ ստեղծվեն նրանց ձուլման համար մի ընդհանուր կուլտուրայի մեջ, մի ընդհանուր լեզվով: Ձևով՝ ազգային և բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրաների ծաղկումը մի յերկրում պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում՝ նրանց ձուլման համար մի ընդհանուր սոցիալիստական (թե՛ ձևով և թե՛ բովանդակությամբ) կուլտուրայի մեջ, մի ընդհանուր լեզվով, յերբ պրոլետարիատը կհաղթա-

նակի ամբողջ աշխարհում և սոցիալիզմը մուտք կդործի կենցաղի մեջ,—հենց այստեղ ե կայանում ազգային կուլտուրայի լենինյան հարցադրման դիալեկտիկան*):

*) Դիալեկտիկա.—Դիտություն բնության, պատմության և մտածողության մեջ հարժման ընդհանուր որենքների մասին: Բոլոր դիտությունները դիտակցարար թե անդիտակցարար հենվում են դիալեկտիկայի վրա: Դիալեկտիկան մենաում է նրանից, վոր ամեն, ինչ գոյություն ունի, ապրում է... գոյություն ունի և ապրում է լոկ վորոշ հարժման ուժով: Այսպես պատմական հարժումը ստեղծում է հասարակական հարաբերությունները և այլն» (կ. Մարքս): Շարժումը հետևանք է հակադիր տարրերի պայքարի: Որինակ՝ պրոլետարական հեղափոխությունը կարող է մեկայն հետևանք լինել պրոլետարիատի և բուրժուազիայի պայքարի: Դիալեկտիկան մենաում է հակադրությունների փոխադարձ ներթափանցման որենքից: Որինակ՝ կապիտալիզմի զարդացման և ուժեղացման շրջանը անխզելի կերպով կապված է պրոլետարիատի—կապիտալիստական հասարակակարգի դերեզմանափորի ամման հետ: Կապիտալիզմը ուզում և ամրապնդել իր դերքը ճնշում տրած դնելով բանվոր դասակարգի վրա, կրճատելով աշխատավարձը, իսկ դա մղում է բանվորական մասսաները դեպի հեղափոխական պայքարի ճանապարհը և քայքայում և կապիտալիզմը: ՌՍՖՍՀ մեջ ՆԵՊ-ը սկզբում պատճառ յեղավ մասնավոր կապիտալի ուժեղացման, բայց ՆԵՊ-ը հնարավորություն ավեց մեզ վերականգնել անտեսությունը, անցնել սոցիալիզմի շինարարությանը, կապիտալիստական տարրերի վճռական դուրս մղմանը, իսկ հետո կուլակության վերացմանը վորպես դասակարգի: Այսպիսով պատմականորեն տապալվեց նման հակառության ճշտությունը—պրոլետարիատի շահերի համար նպաստավոր ել ժամանակավորապես թույլ տալ սոցիալիզմին թշնամի տարրերի աշխուժացումը: Բնության բոլոր յերևույթները համակված են հակասություններով: Որինակ՝ յուրաքանչյուր մարդ յուրաքանչյուր տվյալ մոմենտին նույնն է և նույնը չի համեմատած նախորդ և հաջորդ մոմենտներին: Հովհաննեսը մնում է Հովհաննես այսօր, վաղը կամ մի տարի հետո, բայց Հովհաննեսը հիմա նույնը չի,

կամ որևէ ազգերի ինքնորոշման իրավունքի, նույնիսկ մինչեվ բաժանվելու իրավունքի լենինյան հարցադրումը: Լենինը յերբեմն ազգային ինքնորոշման թեզիսը պատկերացնում եր հետևյալ պարզ ֆորմուլայի ձեվով.«բաժանվել մխանալու համար»:Լավ դիտեցեք—բաժանվել մխանալու համար: Սա նույնիսկ պարադոքսի*) նման է: Այնինչ այս «հակասական» ֆորմուլան արտացոլում է մարքսյան դիալեկտիկայի այն կենսունակ ճշմարտությունը, վոր հնարավորություն և տալիս բայշեվիկներին վերցնել ամենաանառիկ ամրոցները ազգային հարցի բնագավառում:

Նույնը պետք է ասել ազգային կուլտուրայի ֆորմուլայի մասին. ազգային կուլտուրաների (և լեզուների) ծաղկումը մի յերկրում պրոլետարիատի դիկտատուրայի ընթացքում՝ պատրաստելու համար պայմաններ նրանց մահացման և ձուլման մի ընդհանուր սոցիալիս-

---

*) Պարադոքս—սովորական տրամաբանական մտքին, դատողության հակասող, տարօրինակ, անսպասելի մի միտք:—Մ. Շ.

տական կուլտուրայի (և մի ընդհանուր լեզվի) մեջ սոցիալիզմի հաղթանակի շրջանում ամբողջ աշխարհում»:

Կարող են ասել, վոր նման հարցադրումը «հակասական» է: Բայց մի թե՞ նույնպիսի «հակասություն» չկա մեզանում պետության հարցի մասին: Մենք կողմնակից ենք պետության մահացման: Ցեվ միաժամանակ մենք պաշտպանում ենք պրոլետարիատի դիկտատուրայի ուժեղացումը, վոր ամենազորեղ և ամենաամուր իշխանություն և ցարդ ոյություն ունեցող բոլոր պետական իշխանություններից: Պետական իշխանության ամենաբարձր զարգացումը պետական իշխանության մահացման համար պայմաններ պատրաստելու նպատակով— ահա մարքսիստական ֆորմուլան: Սա «հակասակա՞ն» է: Այո «հակասական» է: Բայց այդ հակասությունը կենսունակ է, և նա անմիջապես արտացոլում է մարքսյան դիալեկտիկան:

Ընկ. Ստալինի յելույթը համագումարում ազգային լեզուների և կուլտուրաների հարցի մասին սպառիչ կերպով նկարում է մեր ամբողջ կուլտուրական շինարարության ապագան, հեռանկարները սոցիալիզմի պայմաններում:

ՄԵԾԱՊԵՏԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՇՈՎԻՆԻԶՄԸ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎՏԱՆԳՆ Է:

Նացիոնալիստական թեքումները խանգարում են կուսակցության ազգային քաղաքականության ճիշտ կիրառմանը: Մինչդեռ՝

«Խորհրդային Միության սոցիալիստական հաջող ինդուստրացումը, գյուղատնտեսության վերելքը և վերակառուցումը սոցիալիստական հի-

մունքների վրա, համատարած կոլեկտիվացման և կուլակության, վորպես դասակարգի, վերացման իրագործումը պահանջում են վճռական կերպով անցկացնել ազգային բաղաքականությունը, ամենալայն կերպով զարգացնել Խորհրդային Միության ժողովուրդների ազգային կուլտուրաները, վորովհետև միայն այդ ճանապարհով կարելի է իսկապես և լիովին այդ ժողովուրդների աշխատավոր մասսաները մասնակից դարձնել սոցիալիստական շինարարությանը»*):

Մեզ մոտ աճում և արդյունաբերությունը ծայրամասերում և դրա հետ միասին աճում են պրոլետարիատի կադրերը տեղական ազգություններից: Տեղական հետամնաց բանվորներին դիցուք սոցիալիստական մրցման և հարվածայնության մեջ ներգրավելու համար, անհրաժեշտ է նրանց շրջանում ուժեղացնել քաղաքական-դաստիարակչական և կրթական աշխատանքը. նրանց վորակավորումը բարձրացնելու և նրանցից մեզ համար անհրաժեշտ կադրեր պատրաստելու համար հարկավոր է բարձրացնել նրանց կուլտուրական մակարդակը: Բայց այս ամբողջ աշխատանքը կարող է հաջող դնալ միայն այն ժամանակ, յերբ նա տարվում է մայրենի լեզվով:

Գյուղի սոցիալիստական վերակառուցումը յեռամյա ազգային հանրապետություններում մանավանդ պահանջվում է կուլտ-կրթական լայն աշխատանք մայրենի լեզվով: Գյուղացին կհասկանա կոլեկտիվացման խնդիրները և ոգուտները, յերբ կուսակցական և խորհրդային ապարատը բաղկացած է տեղական ազգային-կենցաղային առանձնահատկություններին

*) «Պրավդա»-ի 1930 թ. հուլիսի 27-ի առաջնորդողը:

ծանոթ, գյուղացու հետ նրա մայրենի լեզվով խոսել իմացող մարդկանցից, գյուղում կտանի համապատասխան բացատրական աշխատանք:

Դեպի վելիկոռուսական չովինիզմն յեղած թեքումն արգելք է հանդիսանում լենինյան ազգային քաղաքականության կիրառմանը: Դեպի տեղական չովինիզմը յեղած թեքումը խեղաթյուրում է այդ քաղաքականությունը: Յերկու թեքումներն էլ տարածում են վոխադարձ անվստահություն և վտանգավոր են: Ժամանակին կուսակցության 12-րդ համագումարը նշեց, վոր գլխավոր վտանգը հանդիսանում է մեծապետական թեքումը, վելիկոռուսական չովինիզմը: Այդ դրությունը ճիշտ է մնում և այսօր: Դրա համար կուսակցության 16-րդ համագումարը կենտկոմի հաշվետվության բանաձևում ընդգծում է.

«Գլխավոր վտանգը տվյալ ետապում հանդիսանում է մեծապետական թեքումը, վոր փորձում է վերանայել լենինյան քաղաքականության հիմքերը և ինտերնացիոնալիզմի դրոշի տակ քաղարկում և առաջներում տիրող վելիկոռուսական ազգի մեռնող դասակարգերի ձգտումները՝ վերադարձնելու իրենց կորցրած դիրքը»:

Վելիկոռուսական ռուսական չովինիզմը պարարտ հող է պատրաստում տեղական չովինիզմի համար: Մեծապետական չովինիզմը գլխավոր վտանգն է: Բայց սրանից չի հետևում, վոր տեղական չովինիզմը վտանգավոր չէ, վոր նա ունի զուտ պաշտպանողական բնույթ: Համառ և առհասարակ տեղական չովինիզմը դառնում է հարձակողական, մեծապետական՝ տրվելյալ տերբիտորիայի վրա տարող ազգային վոտքամասը

նութիւնների և ավելի թուլ ժողովուրդների վերաբերմամբ: Որինակ Վրաստանում նման բնույթ և ստանում վրացական նացիոնալիզմը հայերի կամ ադրբեջանցիների վերաբերմամբ, Ուզբեկստանում—ուզբեկական շովինիզմը տաջիկների վերաբերմամբ, Կազակստանում—կազակական շովինիզմը կարա-կալպակների վերաբերմամբ, Ադրբեջանում թուրքական շովինիզմը քրդերի վերաբերմամբ և այլն: Մեծապետական ռուսական և տեղական նացիոնալիզմի համեմատական նշանակութիւնը տարբեր հանրապետութիւններում կարող և տարբեր լինել, նայած ովյալ ժողովրդի կուլտուրական մակարդակին, ազատաոր ազգայնացման ռուսաճանին և այլն: Տեղական կուսակցական կազմակերպութիւնները պետք և հաշվի առնեն այս ամենը:

Բացառութիւն կարող են համարվել այն ռայոնները, վորտեղ գլխավոր վտանգը պետք և ուղղել տեղական նացիոնալիզմի դեմ: Վերցնենք Հայաստանը, վորտեղ, ինչպես նշեցինք վերևում, պետապարատում դրեթե 95 տոկոսը հայեր են:

«Այդ հանրապետութիւնը, վորտեղ ռուսներ համարյա չկան, վորտեղ կուսակցութիւնը, բանվոր դասակարգը, պետական ապարատը դրեթե ամբողջովին ազգայնացված են... Հայաստանի Կոմկուսը հաշվի առնելով ուժերի փոխհարաբերութիւնը ովյալ հանրապետութեան ներսում, պետք և ուղղի և ուղղում և հիմնական կրակը տեղական նացիոնալիզմի դեմ, մխժամանակ չթուլացնելով հարվածները վելիկոռուսական շովինիզմի դեմ»*):

*) «Պրավդա», 27 հուլիսի, 1930 թ., Տարոլովի հոդվածը:

16-րդ համագումարը կենտկոմի հաշվետվութեան բանաձևում տվեց նման դիրեկտիվ.

«Կուսակցութիւնը պետք և ուժեղացնի պայքարը ազգային հարցում յերկու թեքումների և նրանց հանդեպ հաշտվողականութեան դեմ»:

Բուրժուական նացիոնալիզմն իր ազդեցութեան և յենթարկում գյուղատնտեսութեան մի քանի խմբերը և բանվորների, առանձնապես գյուղի հետ կապվածների յեսամնաց վորոշ շերտերը: Ցարական ինքնակալութիւնը պահել և վելիկոռուս բանվորների և գյուղացիների մեջ շովինիզմի թույնը: Նրա հետքերը դեռ մնում են և այսոր: Դա կարելի յե տեսնել թեկուզ հետևյալ որինակներով—արհամարհական և թշնամական վերաբերմունքը դեպի հրեաները, ռուս և առհասարակ յեվրոպական բանվորների արհամարհական վերաբերմունքը արևելյան ազգային հանրապետութիւնների մեջ դեպի տեղական ազգութիւններին պատկանող բանվորները:

Շովինիզմի ազդեցութեան տակ գործը հասավ ընդհարման Հեռավոր Արեվելքում ռուս և չինացի ուղևորացի բանվորների մեջեվ: Հեռավոր Արեվելքում մի անգամ նման ընդհարման ժամանակ մելիցոներները կարգը հաստատելիս ռուսներին չեյին դիպչում, իսկ չինացիների վերաբերմամբ գործ չեյին դնում անթույլատրելի բռնութիւն: Այնտեղ չինացի բանվորների վերաբերմամբ կարելի յե լսել.—«խոդյա», «Ջանկայ-չի» մականունները: Կազանում հալածում եյին մի ակ թաթար կին-ինժեներ կեմալեդդինովային*):

*) «Революция и национальность» ժուռնալը, № 3, Դիմանշտեյնի հոդվածը:

Նկատի ունենալով նացիոնալիզմի արտահայտությունները բանվոր դասակարգի վրայ հավերում, 16-րդ համագումարը ընդ. Շվերնիկի դեկուցման առթիվ յեղած բանաձևում նշեց, որ՝

«... Պրոֆմիությունները... պետք է ևիշտ կերպով կազմակերպեն և ուժեղացնեն պայքարը անտեռնիմիզմի, շովինիզմի, ազգային սահմանափակության և այլնի դեմ»:

Մեր ամբողջ շինարարության մեջ մենք պետք է հիշի հաշվի առնենք ազգային մոմենտները և առանձնահատկությունները: Խորհրդային հանրապետությունների միջև գոյություն ունեցող կապը, որն ամրապնդվում է տարեցտարի, չի նշանակում հրաժարվել ազգային առանձնահատկություններն հաշվի առնելուց: Այդ կապը մի քայլ չե դեպի ազգային հանրապետությունների և մարզերի վերացումը, ինչպես մեկնաբանում են մի կողմից տեղական շովինիստները, իսկ մյուս կողմից՝ վելիկոռուսական շովինիստները, ուկրաինական նացիոնալիստները, որինակ, Խորհրդային Միության կազմությունը ժամանակին մեկնաբանում էին որպես մի քայլ դեպի հանրապետությունների վաստակական վերացումը Միութենական Հոդժողկոմատի կազմությունը նրանք նույնպես հասկանում էին որպես մի քայլ դեպի հանրապետությունների վերացումը: Շրջանացման ժամանակ փորձեր յեղան հակադրելու կուսակցության տնտեսական քաղաքականությունը (շրջանացումը կատարվում էր տնտեսական կապերի հիման վրա) ազգային քաղաքականությանը:

Մինչդեռ իրականում ազգային մոմենտը տնտեսական կապի մոմենտի հետ միասին կարևորագույն մոմենտներից մեկն էր շրջանացման ժամանակ, իսկ շրջա-

նացումն էր հերթին նպաստում էր կուսակցության ազգային քաղաքականության կիրառմանը, ազգային շրջանների տնտեսական և կուլտուրական վերելքին: Համագումարը կենտկոմի հաշվետվության բանաձևում նշում է, որ—

«... Ճերկրի տնտեսական շրջանացման լիակատար կիրառումը նշանակալի չափով կարագացնի առաջները յեռամյաց շրջանների, ծայրամասերի ազգային հանրապետությունների ինդուստրացումը, կտեղծի այնտեղ արդյունաբերական և պրոլետարական նոր կենտրոններ...»:

Գավառների վերացման հետևանքով զարգացել ծանդում են մեծապետական վարձերը հակադրելու շրջանացումը ազգային քաղաքականության:

Բանի որ մի շարք մարզերում և յերկրներում կան ազգային տարբեր համախմբումներ և քանի որ բոլոր յերկրներում կամ մարզերում վերացվում են միջանկյալ գավառային ողակները և անմիջապես կապ և հաստատվում շրջանների հետ, յերեվան են գալիս հայացքներ, թե անպատասխանատվորեն և ազգային հանրապետությունները և մարզերը վերոնք մտնում են այս կամ այն յերկրի կազմի մեջ:

Նման մեծապետական յելույթների կանխելու համար, համագումարը կվ. հաշվետվության առթիվ յեղած բանաձևում արձանագրեց՝

«Գավառների վերացումը կիրառելու փուլնիցիաները վերաբաշխելու ժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել ազգային միավորումներին (հիմնավար մարզերին, ազգային շրջաններին և խորհուրդներին) տրված իրավունքների պահպանումը*)»:

*) «Կվ. և ԲԳՏ ԺԿ հաշվետվությունը Համկ(բ) 16-րդ համագումարին».

IV. ԾԱՅՐԱՄԱՍԵՐԻ ԻՆԴՈՒՍՏՐԱՑՈՒՄԸ ՑԵՎ ՆՐԱՆՑ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ՝ ՁԱՆԱՊԱՐՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ազգային անհավասարության մնացորդների վերացման համար հսկա նշանակություն ունի ազգային ծայրամասերի ինդուստրացումը, այն տեղերում արդյունաբերական կենտրոնների ստեղծումը: Այս բնագավառում 16-րդ համագումարի վորոշումները ազգային հանրապետությունների առաջ բաց են անում հարուստ հեռանկարներ:

Համագումարի դիրեկտիվները «սոցիալիստական շինարարության բայշեվիկյան մարտական տեմպերի», հանգամյակը չորս տարում կատարելու մասին՝ այստեղ մեծ դեր կխաղան: Ուժեղացնել սոցիալիստական շինարարության տեմպերը՝ նշանակում է ստեղծել մեծ հնարավորություններ յետամնաց ազգային շրջանները խորհրդային Միության առաջավոր մարզերի մակարդակ ստեղծելու մասին՝ այստեղ կխաղա կարեվոր դեր:

Համագումարի վորոշումը Արևվելքում յերկրորդ ածխամետաղագործական կենտրոն (Ուրալ-Սիբիրի) ստեղծելու մասին՝ այստեղ կխաղա կարեվոր դեր:

Համագումարը հավանություն ավեց կենտկոմի 1930 թ. մայիսի 15-ի վորոշմանը այն մասին, վոր—

«...Ցերկրի ինդուստրացումը չի կարող հետագայում հենվել միայն հարավային ածխա-մետա

դագործական բազայի վրա: Ցերկրի արագ ինդուստրացման համար կենսական անհրաժեշտ պայման է Արևելքում ԽՍՀՄ յերկրորդ հիմնական ածխամետաղագործական կենտրոնի ստեղծումը, որ տագործելով Ուրալի և Սիբիրի ածուխի և մետաղի ամենահարուստ հանքերը:

Ածխա-մետաղագործական նոր կենտրոնը շատ մոտիկ է Արևվելքի մի շարք ազգային հանրապետությունների: Այդ հանրապետությունների զարգացումը շատ ավելի արագ առաջ կգնա, յերբ նրանք կկարողանան մոտիկից և ավելի եժան գնով ածուխ և մետաղներ ստանալ իրենց աճող տնտեսության կարիքների համար:

Համագումարի վորոշումների հետեվանքով վերաքննվում են Ուրալի և Սիբիրի հնգամյակները, վորով Սիբիրի արդյունաբերության ամբողջ արտադրանքը հնգամյակի վերջում, ԾՏԳ-ին նշումներով, կավելանա համարյա յերեք անգամ սկզբնական պլանի համեմատությամբ, կապիտալ ներդրումներն արդյունաբերության մեջ կավելանան Ուրալի հնգամյակի նախկին նշումները:

Խոսելով արդյունաբերության աշխարահագրական դասավորման մասին, ընկ. Կուրչևիվ համագումարում իր զեկուցման մեջ ասաց.

«*Արդյունաբերության բաշխման մեր նախագծերում մենք պետք է մենքենք նոր շրջաններ առաջ քաշելու սկզբունքից, այնպիսի շրջաններ, վորոնք ունեն հումքի մեծ աղբյուրներ, վորպեսզի լիովին օգտագործենք յերկրի տրանսպորտական բոլոր ուժերը:*

Սիբիրը, իր լայնածավալ տարածություններով և բնական հսկայական հարստություններով մի ոլոր է, վորին սպասում է խոստանում և զարգացման բուռն տեմպեր: Մի քանի նախանշումների համաձայն Սիբիրի ար-

դյուղատնտեսական ամբողջ արտադրանքը ամբողջ արդյունաբերության մեջ կավելանա 14 անգամ, իսկ «Ա» խմբում (ծանր արդյունաբերությունը.— Մ. Շ.) 20 անգամ 1927–28 թ. դիմաց:

Ջախազանց հարուստ և խոշոր արդյունաբերական ռայոնի ապագա ունեցող յերկիր է Կազախստանը իր հարստություններով գունավոր մետաղների, ածուխի, կաուչուկի բույսերի, տեխնիկական կուլտուրաների և այլ բնագավառում: Կազախստանի արտադրանքը ըստ նոր նախագծումների հնգամյակի վերջում պետք է աճի 15 անգամ 1927–28 թ. համեմատությամբ. Կազախստանը կդառնա ինդուստրիալ ռայոն, որ կտա մեր տնտեսությանը չափազանց արժեքավոր արտադրանք, կազատի մեզ գունավոր մետաղների, ոսկեվի արդյունաբերության, տեքստիլ արդյունաբերության համար հումքի ներմուծումից և այլն»:

Այսպիսով Կազախստանը կունենա զարգացման այնպիսի տեմպեր, որ մի քանի անգամ կգերազանցեն համամիութենական տեմպերը: Իսկ Կազախստանի ինդուստրացումը անկասկած նշանակալի ազդեցություն կգործի Միջին Ասիայի նրան հարևան հանրապետությունների զարգացման արագացման վրա:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ազգային հանրապետությունների կազմումը ել ավելի արագ առաջ չարժեց այդ հանրապետությունների բնական հարստությունների հետազոտական գործը: Այդ ռայոնների հայտնաբերած հարստությունների և հնարավորությունների ոգտագործումը հիմք կդառնա ազգային հանրապետությունների ինդուստրացման համար:

16-րդ համագումարը դիրեկտիվ տալով արեվելքում այնքան-մետաղագործական կենտրոն ստեղծելու մասին, միաժամանակ անհրաժեշտ համարեց ուժեղ կերպով:

«. . .Զարգացնել արեվելյան ռայոններում (Ուրալ, Սիբիր, Կազակստան, Միջին Ասիա) արդյունաբերության մյուս ճյուղերը, վորոնք հենվում են տեղական հումքի աղբյուրների վրա (գունավոր մետաղների, տեխստիլ արդյունաբերություն և այլն)»:

Պետք է նշել, վոր հետագայում տեքստիլ նոր գործարանները կառուցվելու յեն այնտեղ, վորտեղ ածում է բամբակը:

Տաջիկստանում կառուցվելու յե Շուրաբի ելեկտրոկայանը մինչև 24 հազար կիլովատ ուժով, նույն տեղը կառուցվելու յե Վախշի ելեկտրոկայանը 300 հազար կիլովատ ուժով:

Անդրկովկասում կառուցվելու յե և կառուցվում են մի շարք հիդրոկայաններ, մետաղագործարաններ, տեքստիլ ֆաբրիկաներ և այլն:

Սակայն ինդուստրացման զարգացումը պետք է հենվի գյուղատնտեսության զարգացման նրա ապրանքայնության աճման վրա: Դրա համար անհրաժեշտ է գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերակառուցումը: Ազգային շրջանների գյուղատնտեսության ապրանքայնության աճումը նշանակում է ազգային հանրապետությունների գյուղացի ազգաբնակության յեկամուտի բարձրացումը:

Խորհրդային միության և յուրաքանչյուր առանձին ռայոնի առաջ խնդիրը է դրված—ստիպել բնությանը «խփ տալ իրեն», ստիպել հողին տալ վորքան կարելի մեյ ավելի արժեքավոր և մեզ համար անհրաժեշտ նյութեր: Դրա համար ռայոնները «կմանագիտացվեն» ըստ ա-

ռանձին մշակույթների, ավելի պակաս ոգուտավետ կուլտուրաները կվտարվեն ավելի ոգուտավետ կուլտուրաներով: Կուլտուրաները պետք է բաշխել ըստ ռայոնների ավելի խելացի կերպով, քան եղել է մինչև այժմ: Որոշ ռայոններ պետք է հատկացվեն գործնի արտադրության, ուրիշները՝ տեխնիկական մշակույթների, յերրորդն է՝ բանջարանոցային մշակույթների և այլն: Խոսելով Անդրկովկասի մասին ընկ. Ցակովլեվը համագումարում իր զեկուցման մեջ հայտարարեց.

Մեր լոզունգը պետք է լինի. «Կորչի յեգիպտացորենը Անդրկովկասից»: Մի՞թե խայտառակություն չէ, վոր յեգիպտացորեն է ճաշում այնտեղ, վորտեղ հաջողությամբ կարող են աճել բամբակ, թեյ և ռամի, պատղղները, խաղող, նարինջ և այլն: Մի՞թե դա անմխիթարություն չէ՞»:

Իհարկե յեգիպտացորենն կարելի յե ցանել ավելի հյուսիս, վորտեղ թեյը և բամբակը չեն կարող աճել: Պակաս արժեքավոր մշակույթների փոխարինումը ավելի արժեքավոր մշակույթներով չհավասարեցնի թե Միության ժողովրդական ամբողջ տնտեսության և թե՝ անդրկովկասյան հանրապետությունների տնտեսության համար: Միաժամանակ այս փոխարինումը պայմաններ կստեղծի Անդրկովկասում տեքստիլ, կոնսերվի և արդյունաբերության այլ ճյուղերի զարգացման համար: Հասկանալի յե, վոր շրջանների սպեցիալիզացիան ըստ մշակույթների հնարավոր է միայն այն ժամանակ, յերբ այն շրջանները, վորոնք գործնի, յեգիպտացորենի և այլնի փոխարեն մշակում են ավելի արժեքավոր կուլտուրաներ, կապահովվեն հացով: Դրա համար բավ չէ, վոր կուսակցությունը հացահատիկային մշակույթների զարգացման խնդիրը համարում է տնտեսության զարգացման, տեխնիկական մշակույթների հարցերի լուծման բանալին:

Մշակույթների ռացիոնալ բաշխումն ըստ ռայոնների անհնար կլիներ, յեթե յուրաքանչյուր առանձին հանրապետություն լիներ տնտեսական ինքնամփոփ միավոր և աշխատեր ինքը արտադրել այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է իրեն: Ըստ մշակույթների ռայոնների «մասնագիտացման» ուղին լայնորեն բաց է յերեք պայմանով— 1) պլանային տնտեսությամբ, վոր հնարավոր է միայն խորհուրդների յերկրում, 2) ազգային հանրապետությունների տնտեսական սերտ կապով և տնտեսական համագործակցությամբ, 3) կոլեկտիվացման զարգացումով:

Ռայոնների մասնագիտացման, ազգային հանրապետությունների գյուղատնտեսության ապրանքայնության բարձրացման բնագավառում հաջողություն անհնար է առանց համատ աշխատանքի գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման ասպարեզում: Հենվելով այդ գործում արդեն ձեռք նվաճումների վրա, վորոնց մասին խոսեցինք վերեվում, ամրապնդելով և խորացնելով այդ հաջողությունները, բայց չսահմանվելով «գլխապտույտից», թույլ չտալով կուսակցության գծի խոտորումներ և աղավաղումներ, ազգային հանրապետությունները կկարողանան վճռական հաղթանակ ձեռք բերել կոլեկտիվացման գործում: Ի հարկե այստեղ պետք է հաշվի առնել, վոր նկատի ունենալով արեվելյան ծայրամասերի յետամնացությունը կոլեկտիվացման տեմպն այդ ռայոններում ավելի դանդաղ կլինի, քան խորհրդային Միության հացահատիկային հիմնական ռայոններում:

Անվիճելի է, որ խորհրդային Միությունը կոժան դակի աղջային հանրապետությունների կոլեկտիվացմանը: Կենտկոմի վորոշումը բամբակամշակության մասին նախատեսում է բամբակի դաշտերի մեքենայական մշակումը (մինչև 90 տոկոսը) հնգամյակի վերջում: Իսկ տրակտորների ուժեղ մատակարարումը, վոր կնպաստի բերքատվության բարձրացմանը և ցանքերի տարածության լայնացմանը, զարկ կտա կոլեկտիվացման աճմանը: Բացի դրանից դա կազատի մեջքին Ասիայի չքավոր գյուղացիական մասսաները կուլակների սորկությունից: Մեքենա-տրակտորային կայանները կազմակերպվում են պետության հաշվին, բամբակացան ռայոնների մեքենամատակարարումը և տրակտորամատակարարումը կատարվում են պետության միջոցներով՝ վորպես յերկարաժամկետ և կարճատև վարկեր: Այսպես խորհրդային պետությունը ոգնում է Արեվելքի չքավոր և միջակ գյուղացիական մասսաների նյութական դրության բարելավմանը:

Սրան պետք է ավելացնել վոռոգվող հողերի տարածության աւելիկա մեծացումը, վորը նույնպես կատարվում է պետական միջոցների ոգնությամբ: Սովի Սոեպում (Գալոդնայա Ստեպ Միջին Ասիայում) ծրագրվում է կառուցել վոռոգող ջրանցքների մի ցանց, վորոնք 450 հազար հեկտար տարածություն կզարձնեն ոազրարային — ինդուստրիալ ռայոն, հիդրոկայաններով. տոնյակ ֆաբրիկաներով և գործարաններով:

Պարզ է, թե ինչ նշանակություն կունենան յերկրին մի քա մատակարարելու համար այնպիսի կազմակերպություններ, ինչպես «Սկոտովոդը» և Ոմգեվոդը»: Վիթխարի անտառաբուժական սովխոզներ մի քանի միլիոնավոր դլուխ անասուններով կծավալվեն դլխավորապես Արեվելքի անասնաբուծական յեռամոնց ոայոններում: Բավական է ասել, վոր հնգամյակի վերջին «Սկոտովոդի»-ի և «Ոմգեվոդ»-ի սովխոզներին հատկացվելու է 80 միլիոն հեկտար տարածություն *): Միմիայն Միջին Ասիայում 1930/31 թ. կազմակերպվում են 30 անասնաբուծական խորհտնտեսություններ 5½ միլիոն հեկտար տարածության վրա: Մենք գիտենք, վոր հացահատիկային խորհտնտեսությունների լավ դրված աշխատանքը արդագործեց չրջակայքի գյուղացի ապդաբնակության կոլեկտիվացումը: Մոչոր տնտեսության առավելությունը մանրի համեմատության, հանդիսացավ լավագույն ագիտատորը կոլեկտիվացման ոգտին: Նույնպես դեր կխաղան անասնաբուծական խորհտնտեսությունները: Նրանք զարկ կտան անասնաբուծական տնտեսությունների կոլեկտիվացմանը, իսկ դրանով՝ նրանց ապրանքայնության և հասութաբերության բարձրացմանը, իսկ անասնաբուծական տնտեսության ապրանքայնության ուժեղացումը արեվելյան ռայոններում հող կստեղծի ծավալելու համար անասնաբուծական մթերքների վերամշակող արդյունաբերության ճյուղերը (յուղի և պանրի, բրդի և կաշվի գործարանները և այլն):

Այս ամենը միասին նշանակում է ստեղծել ապդային հանրապետությունների մեջ պրոլետարիատի ավելի բազմաթիվ կադրեր (արդյունաբերության և խորհտնտեսությունների մեջ):

Գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը և ինդուստրացումը ձեռք ձեռքի տված կընթանան արեվելյան

*) «Իզվեստիա», 10 օգոստոսի, 1930 թ.:

հանրապետություններին մեջ, նպաստելով այդ հանրապետությունների տնտեսական և կուլտուրական աճմանը, նպաստելով ազգային անհավասարության վերջնական վերացմանը:

Ազգային հանրապետությունների մեջ մեռնող դասակարգերի, դուրս մղվող կապիտալիստական տարրերի, բայերի, նեպմանների, բուրժուական ինտելիգենցիայի սրտով չէ այդ հանրապետությունների ժողովրդական տնտեսության վերակառուցումը: Նրանց չատ ավելի սիրելի յե անցյալը, երբ նրանք լայն ասպարեզ ունեյին ժողովրդական մասսաներ շահագործելու համար: Եթե ուկրաինական նացիոնալիստը հանդես է գալիս Դնեպրոստրոյի դեմ, ապա միջին ասիական նացիոնալիստը հանդես է գալիս այժմ անմարդաբնակ հակատական տարածությունների վրա խորհտնտեսությունների կազմակերպման դեմ, կոլխոզների դեմ, որոնք նշանակում են կուլակության վերջը: Աչխատավորների դասակարգային թշնամիները հանդես են գալիս սոցիալիս. շինարարության քաղաքականության դեմ՝ «ազգային չահերի» պաշտպանության դրոշակի տակ: Գտնվում են նույնիսկ կոմունիստներ, որոնք քարոզում են կուլակային հայացքներ: Որինակ Կազակստանում կոմունիստ Սարմոնը գրում է.

«Ամենալավ հողերը տրվում են խորհտնտեսություններին: Սրանից ի՞նչ ոգուտ, բացի դժվար դրության մեջ ընկած ուսանների ապահովումը: Եթե անցյալում կազակ բայերը գործիք եյին ցարական Ռուսաստանին և ստանում եյին աստիճաններ ու նվերներ, ապա այժմ մինչև կազակ բատրակները, որոնք ոտքսեր են ստանում, գործիք չեն այսօրվա Ռուսաստանին»*):

Այդ «կոմունիստի» համար տարբերություն չկա բատրակի, որին խորհրդային իշխանությունը ամեն կերպ ոգնում է, և բայի միջեվ, որ ծախում եր ժողովուրդը ցարական նվերների համար և ցարական չինովիկների ու ռուս վաճառականների հետ միասին թալանում եր նրան:

Այսպես կարող է դատել միայն դասակարգային թշնամու գործակալը:

Այստեղ արդարանում է այն, ինչ ընկ. Ստալինն ասում եր դեռ 1923 թ. 4-րդ պրպային խորհրդակցության ժամանակ.

«Միայն նացիոնալիստական ծածկոցի տակ կարող են թափանցել մեր կազմակերպությունների մեջ ծայրամասերում՝ ամեն տեսակի բուրժուական, այդ չարքում և մենշեվիկյան տգեղություններ»:

---

*) «Революция и национальности» ժուրնալ, № 3, Դիմանչեյնի հոդվածը. «Իդեոլոգիական պայքարն ազգային հարցում»:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ազգային անհավասարության մնացորդների վերացումը, ազգային կուլտուրաների զարգացումը, արդյունաբերության զարգացումը Արևելքի յեռամնաց ազգային ռայոններում, պայքարի ուժեղացումը նացիոնալիստական թեքումների և նրանց հանդեպ հաշտվողականության դեմ—ահա 16-րդ համագումարի լոզունգները ազգային քաղաքականության բնագավառում:

Այս լոզունգները վոչ մի սկզբունքային նոր բան չեն բովանդակում կուսակցության ազգային քաղաքականության հարցադրման մեջ: Բայց նորը հանգիսանում է այն կացությունը, վորի ժամանակ համագումարն առաջադրեց այդ լոզունգները—սոցիալիզմի ծավալուն շինարարության կացությունը բաղաֆում և գյուղում, սոցիալիզմի ծավալուն հարձակումը ամբողջ ֆրոնտով: Սա հսկայական չափով հեշտացնում և ապագացնում է մեր ազգային քաղաքականության խնդիրների լուծումը: Ուստի այդ քաղաքականության համար խոշոր նշանակություն ունի համագումարի մի շարք վորոշումները, վորոնք ձեվականորեն չեն վերաբերում ազգային հարցին:

Որինակ համագումարը տվեց հետևյալ դիրեկտիվները.

«Ընդհանուր պարտադիր ուսման կիրառումը և անգրագիտության վերացումը պետք է դառնան կուսակցության մարտական խնդիրը մատակա շրջանում»:

Մեծ պարզ չէ, վոր համագումարի այս վճռի (արդեն կա ՈՄՀՄ կենտգործկոմի և ժողկոմխորհի համապատասխան վորոշումը) վճռական ազդակ կհանդիսանա յեռամնաց ժողովուրդների կուլտուրական մակարդակի բարձրացման գործում: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է, վոր ընդհանուր պարտադիր ուսումը կհեշտացնի նաև ազգային ռայոններում ապարատների ազգայնացման, տեղական պրոլետարական կադրերի առաջմման, կոլեկտիվացման հիման վրա գյուղատնտեսության բարձրացման, կրոնական նախապաշարումների դեմ պայքարի ուժեղացման խնդիրների լուծումը:

Համագումարի և կենտկոմի վորոշումները սոցիալիստական շինարարության համար կադրեր պատրաստելու հարցի մասին ուժեղ խթան կհանդիսանան պրոլետարական ակտիվի և ինտելիգենցիայի աճմանը ազգությունների, նույնիսկ ամենայետամնացների մեջ:

Ցուրաքանչյուր նոր հաջողությունը սոցիալիստական շինարարության ֆրոնտում՝ կտանի դեպի նոր նվաճումները ազգային քաղաքականության բնագավառում:

Համագումարը մեծ ուշադրություն դարձրեց նացիոնալիստական թեքումների դեմ մղվող պայքարին: Այս բնագավառում 16-րդ համագումարը ըստ էության հաստատեց այն, ինչ ասվել էր դեռ 12-րդ համագումարում, այն է՝ վոր վելիկոռուսական չովինիզմը գլխավոր վտանգն է: Կուսակցությունը հիմք չունի վերլուծելու իր դիրքն այս հարցում: Ինքըստինքյան հասկանալի է, վոր ուժի մեջ է մնում այն, ինչ ասած ընկ. Ստալինը կուսակցության 12-րդ համագումարում այն մասին, թե ինչպես պետք է կռվել նացիոնալիզմի դեմ;

«Ռուս կոմունիստի պարտականությունն է,— ասաց ընկ. Ստալինը—պայքար մղել ռուսական շովինիզմի դեմ: Եթե ես ռուս, այլ Թուրքեստանցիկամ վրացի կոմունիստները ձեռնարկելին պայքարի ռուսական շովինիզմի դեմ, ապա նրանց այդ տեսակի պայքարը կդնահատվեր որպես հակառուսական շովինիզմ: Սա կխճճեր ամբողջ գործը և կամրապնդեր վելիկոռուսական շովինիզմը»:

Նույն ձեվով ընկ. Ստալինը ընդգծեց վոչ ռուս կոմունիստների պարտականությունը պայքար մղելու իրենց շովինիզմի դեմ.

«Եթե ռուս կոմունիստը իր վրա վերցնի թաթարական կամ վրացական շովինիզմի դեմ պայքարելու ծանր խնդիրը, ապա նրա այդ պայքարը կդնահատվի որպես վելիկոռուսական շովինիզմի պայքար թաթարների կամ վրացիների դեմ»:

Դասակարգային պայքարի սրման զուգընթաց, որպես հետեվանք սոցիալիստական հաղթական հարձակման և դուրս մղվող կապիտալիստական տարրերի դիմադրության, աճում է բուրժուական նացիոնալիստների ակտիվությունը: Դասակարգային թշնամին հանդես է գալիս ազգայնական լոզունգների ծածկոցի տակ պաշտպանելու իր դասակարգային դիրքերը: Նացիոնալիստները յերբեմն հանդես են գալիս բացահայտ հակահեղափոխական ծրագրով: Դրա համար էլ ավելի մեծ պետք է լինի մեր աչալրջությունը, էլ ավելի վճռական պետք է լինի մեր հակահարվածը ամեն տեսակի չովինիստական իդեոլոգիային;

Ամեն դասի բուրժուական նացիոնալիստները դեռևս ավելի և ավելի կորցնում են իրենց հույսերը չահելու աշխատավոր լայն մասսաների համակրանքը: Նվաճումները կուսակցության ազգային քաղաքականության ասպարիզում վերջին տարիներս ուժեղացրին յեղբայրական կապը, Խորհրդային Միության ժողովուրդների միջև: Ազգային հանրապետությունների տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական վերելքը նպաստեց այն կադրերի աճմանը, վորոնք ընդունակ են պատշաճ հակահարված տալ շովինիզմի դավերին: Ազգային հանրապետությունների մեջ արդեն աճել են պրոլետարական կադրերը, այնքան զգալի չափով աճել են կուսակցական կազմակերպությունները իհարկե տեղական ազգություններին: Ուկրաինայում օրինակ 1927 թ. ուկրաինացի կոմունիստների թիվն եր մոտ 85 հազար, իսկ 1930 թ. 131 հազարից ավելի: Նույնպիսի կամ ավելի զգալի աճում կա մյուս ազգությունների մեջ: 1922 թ. կուսակցության մեջ ռուսների տոկոսն եր 72, իսկ 1927 թ. ռուսների տոկոսն իջնում է 64-ի: Սա նշանակում է, վոր կուսակցության վոչ ռուս անդամների թվի աճումն առաջ է անցնում կուսակցության ռուս անդամների թվի աճումից: Բկկ(բ) և Ուկկ(բ) կազմի կեսից ավելին կազմում են բելոռուսներ և ուկրաինացիները: Լավանում է ազգային կուսակազմակերպությունների սոցիալական կազմը (բանվորների և բատրակների թվի աճումը), իսկ ազգային հանրապետությունների ինդուստրացման հետեվանքով հետագայում այդ կազմն էլ ավելի կլավանա: Դրանով կուժեղանա ազգային կուսակցական կազմակերպությունների իդեոլոգիական կայունությունը՝ գանազան թեքումների, այդ թվում և նացիոնալիստական թեքումների դեմ մղված պայքարում:

Ազգային անհավասարության մնացորդները վերացնելու համար մղվող պայքարը և անցյալում կապիտալի կողմից ճնշված ժողովուրդների տնտեսական և կուլտուրական մակարդակը բարձրացնելու, ազգային կուլտուրաները զարգացնելու աշխատանքը հոջող կընթանան պայմանով վոր վճռական հակահարված տրվի վելիկոռուսական շովինիզմի բոլոր դեղուլթներին: Այդ հակահարվածը կհեշտացնի տեղական շովինիստական տրամադրությունների մերկացումը և հաղթահարումը:

Կուսակցության նման քաղաքականությունը ստեղծել և ստեղծում է ազգամիջյան այն հարաբերությունները, վորոնք հնարավոր են միայն խորհրդային կարգերում և խիստ տարբերվում են բուրժուական կարգերում գոյություն ունեցող ազգամիջյան հարաբերություններից:

«Ներանց, կապիտալիստների մոտ ազգային հարցի սրում և ազգային—ազատագրական շարժման աճում Հնդկաստանում, Ֆիլիպպյան կղզիներում և այլն, վորը վերածվում է ազգային պատերազմի:

Մեզանում, ԽՍՀՄ մեջ, ազգային կեղեքության հիմքերի ամրացում, ապահովված ազգային խաղաղություն և ԽՍՀՄ ժողովուրդների միլիոնավոր մասսաների սերտ համախմբում Խորհրդային իշխանության շուրջը (Ստալին):

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0195161

ԳԻՆԸ 25 ԿՈՊ (8 մ.)

XVI С'ЕЗД ВКП (б)
О НАЦИОНАЛЬНОМ ВОПРОСЕ

Госиздат ССР Армении
Эривань—1931

323.1(47)
С-85